

Чехословачка (од постанка до данас), 1927.

Садржај

Предговор

I Народна Револуционарна Скупштина

Крамаржова влада

Прва Турасова влада

II После законодавних избора

Друга Турасова влада

Чернијева влада (прва)

Бенешова влада

Швехлина влада (прва)

943.7

ČEHOSLOVAČKA

OD POSTANKA DO DANAS

SAVEZNO IZVRŠNO VEĆE
CENTAR ZA INFORMACIJU I
DOKUMENTACIJU I DEJATNOST

Inv. br.

SIGN.

2454

УВЕДЕНО У КАТАЛОГ
БИБЛИОТЕКЕ
УПРАВЕ ДРЖАВНИХ АРХИВА

код Бр.

ПОНИШТЕНО
1940 ш. 37.

ČEHOSLOVAČKA

(OD POSTANKA DO DANAS)

GEOGRAFSKO - POLITIČKI POLOŽAJ, POLITIČKO
UREDJENJE, POLITIČKE STRANKE U PARLAMENTU
PREMA IZBORIMA OD 15. NOVEMBRA 1925. GODINE,
STAMPA.

Redigovao:

Mil. V. Stanković

ZAGREB 1927.

12513

Poslednju redakciju ovoj knjižici dali smo koncem 1925. godine po obavljenim izborima za Parlamenat, dok je ona u stvari bila gotova još polovinom 1925. godine. No, kako su do danas nastupile izvesne promene u političkom životu republike, bilo je potrebno uneti izvesna nova data, kako bi ova knjižica ulazeći u štampu sadržavala i najnovije momente iz čehoslovačkog upravnog i parlamentarnog života. Materijal pak za ovu knjižicu bio je svojevremeno prikupljan za jednu konferenciju najmlađim piščevim kolegama t. j. onima, koji, ostavljajući školske klupe i ogromna dela slavnih pisaca i naučenika, stupaju u službu, koja pored ostalih zadataka ima i taj, da svoje verne uputi u poznavanje drugih naroda, njihovih istorija, kulture, socijalnog života i aspiracija u svima oblicima, koji se pojavljuju naročito sada posle toliko velikih događaja prouzrokovanih Velikim Ratom. Cilj nije postignut iz raznih razloga i mi koristimo ovaj materijal iznoseći ga onima, koje to može interesovati. Mi smo koncizni koliko je to moguće više, upravo ovo bi bio samo skelet jednog dela koje bi po svome sadržaju, iznetom u našem pregledu, trebalo da bude obilno. No, mi se zadovoljavamo ovim, ostavljajući znatiželjima da se koriste putem koga smo iztrasirali i da iz bogate bibliografije odaberu ono za šta imaju najviše sklonosti i želje. O Čehoslovačkoj bi se mogli pisati tomovi i mi smo za to imali i suviše materijala, ali mi smo želeli da u jednom jedinom pregledu iznesemo sve, što bi nas moglo interesovati. Nas je rukovodila jedna jedina ideja, radeći ovo knjižicu, — uzajamno upoznavanje, na čemu se malo do sada radilo, pa eto, to i činimo bez ikakvih naročitih pretenzija ma u kom to bilo smislu.

Moramo na ovom mestu da se zahvalimo na ljubaznosti onima, koji su nas pomogli dajući nam za ovu knjižicu materijal. U prvom redu zahvalni smo gospodinu Djoki Nastasijeviću, bivšem našem otpravniku poslova u Pragu, koji nam je ljubazno dozvolio da pregledamo neke njegove lične zabeleške o političkim strankama u Čehoslovačkoj i da se

njima, koliko je to bilo moguće i potrebno, koristimo. Ne manje smo zahvalni gospodinu Dr. O. Butter-u, direktoru u Čehoslovačkom Ministarstvu Inostranih Dela, koji je bio ljubazan da nam stavi na raspoloženje sve publikacije o Čehoslovačkoj, koje su, od postanka ove nove države, do danas ugledale svet. Isto tako zahvalni smo i sekretaru Čehoslovačkog Ministarstva Inostranih Dela gospodinu Kuški, koji je bio ljubazan da nam dobavi sve statističke podatke, koje smo mestimice unosili u ovo naše delce.

Prag, novembra 1926. godine.

MIL. V. STANKOVIĆ,

sekretar Poslanstva kraljevine Srba,
Hrvata i Slovenaca u Pragu.

PREDGOVOR.

Kao što se iz uvoda piščevog ovoj informativnoj knjižici vidi, materijal za nju bio je svojevremeno prikupljen za jednu konferenciju njegovim najmlađim kolegama, a predposljednja redakcija data joj je koncem 1925. godine, dok je u stvari bila sredjena za štampu još polovinom 1925. godine. Slučajem okolnosti i prilika knjiga nije ugledala svet u prvim mesecima ove godine, kao što se očekivalo, te joj je pisac dodao i najnovija data, koja su nastupila u tome periodu do današnjih dana.

Studija g. M. Stankovića o političkoj organizaciji i razvitku Čehoslovačke Republike od postanka do posljednjih dana, posljednjih izbora i najnovijih događaja u upravnom i parlamentarnom životu ove mlade države, radjena je pohvalnom marljivošću i pažljivošću na bazi autentičnih podataka i zaslužuje svaku pažnju. Može se vrlo korisno upotrebiti kao informativna, ručna knjiga za sve one koji bi imali potrebu i želeli da se obaveste o današnjem političkom stanju u republici.

Svi izneti podaci, u ovoj knjižici, nesumnjivo su tačni. Zaključci i lična razlaganja dobrim svojim delom, koliko je to bilo moguće s obzirom na relativno kratko vreme od kako je pisac u republici. I baš zato g. Stanković zaslužuje priznanje i pohvalu za uloženi trud i marljivost da udje u čehoslovačke, političke odnose, koji su vrlo komplikovani i dosta teško pristupačni za strance, pa i za nas same — braću i saveznike.

Novembra 1926.

Varšava.

Ljub. Nešić, s. r.

bivši Kraljevski Poslanik u Pragu,
sada u Varšavi.

I. Postanak Čehoslovačke države.

Ultimatum, koga su česarovi bečki vlastodršci uputili 23. jula 1914. godine Srbiji u nameri da sruše hrabri Srpski Narod, da Balkan ponemče i da Nemačkoj obezbede hegemoniju u Evropi, stvara pretposlednju istorijsku etapu Čehoslovačkog Naroda, a današnju čehoslovačku Republiku zatiče u krilu bivše Austro-Ugarske Monarhije.

Kao i svaka druga pokrajina, u okviru bivše Austro-Ugarske Monarhije, i Čehoslovačka, pod presijom, šalje svoje sinove u borbu protiv Saveznika, a za zaštitu i odbranu, pa čak i za proširenje, Austro-Ugarske. Prinudjeni da se bore za jednu nenarodnu državu i u tom vremenu sa vrlo malo izgleda za stvaranje svoje samostalne države, mase, Čehoslovakovojnika, dezertiraju u Rusiju i Srbiju, pa i u druge savezničke zemlje. Oni iz Rusije prelaze u Srbiju, gde, sa onima koji su već dezertirali ili u borbi zarobljeni, stupaju u vojsku tadanje Kraljevine Srbije i bore se sa svojom srpskom braćom, rame uz rame, protiv zajedničkog neprijatelja i za oslobodjenje svoje potlačene braće od tudjinskog jarma.

Ovaj priliv čehoslovačkih boraca naročito raste na Solunskom Frontu, a isti se proces vrši i u Rusiji, gde se oko srpske armije u Dobrudži okupljaju Čehoslovaci, dezerteri, da docnije stvore jednu solidnu armiju — armiju legionara.

Borci sa Solunskog Fronta ubrzo se prebacuju na francusko tle, gde se formira čehoslovačka armija, uvećana emigrantima iz celoga sveta, a prve vežbe i spremanja za borbu vrše se u Konjaku, u Francuskoj. Manjih jedinica bilo je i u Italiji, odnosno u njenoj vojsci, stvorenih od dezertera i zarobljenika.

Narodni Savet, odnosno Čehoslovački Komitet u inostranstvu, zaključuje sa savezničkim državama konvencije, prema kojima ova nacionalna čehoslovačka vojska dobija poluzvanično priznanje jedne armije čehoslovačke države, a Narodni Savet, odnosno Nacionalni Komitet, u avgustu i septembru

1918. priznat je kao vlada, kada su u borbi sa neprijateljem ove trupe pokazale pravu svoju vrednost.

To bi bilo ukratko sa vojničke strane. Ali postoji i ona druga duhovna, odnosno politička strana. Sadašnji predsednik Republike Masaryk, sadašnji ministar inostranih dela Dr. Beneš i sa sada već pokojnim Stefanikom nalaze se u Evropi i stvarivši čehoslovački Nacionálni Komitet, koji je u vezi sa jugoslavenskim, uzimaju u tom vremenu na sebe akciju da ubede merodavne savezničke faktore o potrebi stvaranja jedne samostalne države od onih slovenskih pokrajina, koje su predstavljale severoistočni deo Austro-Ugarske Monarhije.

Na osnovu svega ovoga, «Kada su 10. januara 1917. godine Savenizici uputili svoju notu predsedniku poč. Wilsonu o ponudama nemačkim za mir, Čehoslovaci su u toj noti bili pomenuti kao narod, koji ima da bude oslobođen tudjinskog jarma. To je prvi put, da i čehoslovačko pitanje udje z v a n i č n o medju ostale medjunarodne probleme.»¹⁾

Eto, to bi bili prvi početci stvaranja pojma o jednoj Čehoslovačkoj, a ona dva napora, podjednako ravna, i sa vojničke i duhovno-političke strane čine, da su Saveznici zbilja, posle Armistisa u 1918. godini, rešeni da, pored onog kamena temeljca već postavljenog, udare prvi solidan osnov današnjoj Čehoslovačkoj, koja je idealno već postojala u toku trajanja velikoga rata i u srcima njenih valjanih sinova.

U vremenu nadiranja savezničkih trupa ka zemljama Centralnih Sila, t. j. »18. oktobra 1918. godine provizorna vlada u Parizu, koja je bila sastavljena od tri velika patriota dobrovoljno izagnana, proglašuje nezavisnost Čehoslovačke Republike, a česki poslanici u bečkom Parlamentu proglašuju odvajanje Čehoslovačke Nacije i napuštaju Reichsrat.»²⁾

U samoj današnjoj Čehoslovačkoj izbija neka vrsta prevrata, ili kako to oni nazivaju »revolucijom bez prolivanja krvi«. »U Pragu se 28. oktobra iste godine stvara jedna druga provizorna vlada, od Čeha i Slovaka, koja sa svoje strane, na teritoriji bivše Austro-Ugarske, proklamuje n a r o d n o u j e d i n j e n j e i nezavisnost Države. Tri dana posle ove druge proklamacije obe vlade, pariska i praška, slivaju se u jednu, a 14. novembra iste godine Narodna Skupština na prvoj svojoj

1.) 2.) Po Louis Eisenmannu: La Tchécoslovaquie, F. Rieder et Cie, Editeurs, Paris. — 1921. god.

sednici, kao narodni punomoćnik, svečano obnavlja proklamacije svojih oktobarskih provizornih vlada proglašujući pad Habsburške kuće i kidanje svih veza izmedju Čehoslovačkog Naroda i bivše Austro-Ugarske Monarhije i na taj način utvrđuje temelj za jednu slobodnu, demokratsku republiku s predsednikom na čelu,³⁾ koja danas ima u svom okviru zemlje češke krune (Češka, Moravska, Šleska) i jedan deo negdašnje Ugarske (Slovačka i teritorija Podkarpatske Rusije), a to je u isti mah i poslednja istorijska etapa stvaranja Čehoslovačke.

3.) Louis Eisenmann: »La Tchécoslovaquie« — Paris, F. Rieder et Cie, Editeurs. — Toga dana t. j. 14. novembra 1918. god. gospodin Masaryk je izabran za predsednika republike, a 27. maja 1920. god. potvrđuje ga prvi ustavni Parlamenat.

II. Geografsko-politički položaj Čehoslovačke u Evropi.

Granice Čehoslovačke Republike utvrđene su Versajskim Ugovorom o Miru, Sen-Žermenskim Ugovorom o Miru i Trijanskim Ugovorom o Miru, kao i jednom odlukom Konferencije Ambasadora u pitanju Tešena, koja datira od jula 1920. godine, i jednim aranžmanom od avgusta 1921. godine, kojim se Tešen deli sa Poljskom.

Prema tome, Čehoslovačka Republika zaprema teritoriju, koja se sužava od zapada prema istoku u istočnom delu srednje Evrope, medju 48° i 51° severne širine i 12° i 24° istočne dužine (Greenwich).⁴⁾

Njena celokupna površina iznosi 140.967 km², te prema tome zauzima 14-to mesto medju evropskim državama.⁵⁾

Prema popisu od 15. februara 1921. godine⁶⁾ Čehoslovačka Republika ima 13.595.816 stanovnika. Po broju stanovnika zaprema deseto mesto medju evropskim državama, a po gustoći (97 stanovnika na km²) zaprema sedmo mesto.

Od ovoga broja stanovnika procenat bi po narodnosti bio ovaj:⁷⁾

Česi i Slovaci	65,5%
Nemci	23,3%
Madjari	5,5%
Karpatski Ruteni	3,5%
Jevreji	1,4%
Poljaci	0,6%
Razni	0,2%

4.) 5.) 6.) Po Dr. O. Butteru i inž. B. Rumlu: »Čehoslovačka Republika«, izdanje 1922. — Prag.

7.) B. Lánovský: La République Tchécoslovaque Edition Orbis, Prague 1924. god.

Čehoslovačka, takva kakva je danas, treba da predstavlja zapadnu predstražu Slavenstva, a ona je u istini i prinudjena da to bude, pošto je opkoljena germanskim masama sa tri strane, a Madjari su se probili i u samu teritoriju današnje Čehoslovačke Republike, naročito na području granice, pošto se oni Madjari, nalaze na jugoistočnoj strani republike.

Sa tih razloga, a i zbog onih viših oko njenog stvaranja, Čehoslovačka se nalazi uz Antantu, želi mir u Evropi i želi da pripomogne njenoj obnovi normalnog života.

III. Političko uređenje.

Priznata pre svog postanka, Čehoslovačka Republika se nalazi među Saveznicima kao potpisnica ugovora: Versajskog, Sen-Žermenskog, Severskog, Nejskog i Trijanonskog, i ušla je u Društvo Naroda, a član je i Male Antante. Njena teritorija, kao što smo to vidili u II. glavi ove knjižice, utvrđena je ovim ugovorima, koji naročito označuju njenu slovačku granicu, i aranžmanom od avgusta 1921. godine, kojim ustupa Poljskoj zapadni deo Tešena. Njeno političko uređenje utvrđeno je izglasanjem Ustava u februaru 1920. godine. Otvaranjem njenog prvog ustavnog Parlamenta, koji je sazvan po izborima u aprilu 1920. godine, a o kome ćemo progovoriti kada se budemo osvrnuli na razvoj i snagu političkih stranaka u Parlamentu (Narodnoj Skupštini i Senatu), normalan javan život počinje u narodnoj Republici Čeha i Slovaka, koji se ujedinjuju posle 1.000 godina što su ih proveli razdvojeno i posle toliko vekova robovanja.⁸⁾

Ustav Čehoslovačke Republike, koji je obnarodovan 29. februara 1920. godine, predviđa republikansku upravu,⁹⁾ čiji su organi, kao u Francuskoj, Predsednik Republike, Senat i Narodna Skupština.¹⁰⁾ Revizija Ustava može se izvršiti sa većinom od $\frac{3}{5}$ od celokupnog broja biranih poslanika i senatora.¹¹⁾

Predsednik republike se bira na sedam godina (Masaryk može biti biran doživotno),¹²⁾ a biraju ga zajedno i članovi

8.) Po Luis Eisenmannu: «La Tchécoslovaquie», Paris, F. Rieder et Cie, éditeurs, 1921.

9.) §. 2. Ustava, Opšte odredbe: «Čehoslovačka država je demokratska republika, čiji je šef izabrani predsednik».

10.) §. 6. Ustava, Zakonodavna vlast.

11.) §§. 23. i 42. Ustava.

12.) §. 58. alineja 4. Ustava zabranjuje neposredan ponovni izbor predsednika Republike posle njegovog drugog perioda vršenja predsedničke dužnosti, i pre no što bi istekao period od sedam godina od dana kada se ugasi njegov poslednji mandat, ali se završava ovako:

«Ova odredba ne važi za prvog predsednika Čehoslovačke Republike». Vidi: Zakon od 9. marta 1920. god. (No 161) o izboru predsednika Republike. Ovaj zakon predviđa isključivo izvršenje principa iznetih već u ustavu.

Narodne Skupštine i članovi Senata sastavljeni u Veliku Narodnu Skupštinu kojoj predsedava predsednik Narodne Skupštine.¹³⁾ Izbor Predsednika Republike vredi samo tada, ako je polovina plus jedan od članova Velike Narodne Skupštine učestvovalo u glasanju, a potrebna većina je za prva dva glasanja $\frac{3}{5}$ od ovog broja glasača, a za treće glasanje dovoljna je relativna većina.¹⁴⁾ Ako mesto predsednika Republike postane prazno smrću¹⁵⁾ (u ovom se slučaju izbor vrši posle 15 dana), ili ako je predsednik sprečen bolešću ili mačim drugim u vršenju svojih funkcija, izvršnu vlast vrši vlada,¹⁶⁾ koja može tu vlast delegirati svome predsedniku. Ako se nevršenje predsedničkih funkcija produži preko šest meseci, oba doma, na predlog vladin, učinjen od većine od $\frac{3}{5}$, imenuju predsednika-zamenika.¹⁷⁾ Predsednik može biti uzastopno biran samo jedanput.¹⁸⁾ On predstavlja Republiku u odnosima međunarodnim, vrhovni je vojni šef i ima pravo pomilovanja.¹⁹⁾ Ugovor, koji bi predviđao za Državu ili za građane novčane ili vojničke obaveze, ili kakav ugovor o miru, ne stupa na snagu pre no što ga ratifikuju oba doma.²⁰⁾ Ugovor, koji se odnosi na izmenu teritorije Republike, može biti ratifikovan samo od većine predviđene za reviziju Ustava.²¹⁾ Predsednik saziva, produžava sazive i raspušta oba doma, upućuje im adrese, koje ima prava sâm da čita, podnoseći im izveštaj o javnim državnim poslovima i sugerišući im mere, koje on smatra korisnima (§ 64, II. Ustava). On ima prava da traži da ponovno uzmu u razmatranje svaki zakon, koji mu se podnosi na potpis (§ 64, II. Ustava). Ako bi se desio slučaj da, posle poimeničnog glasanja, oba doma izglasaju dotični zakon ili ako se pak većina od $\frac{3}{5}$ u Narodnoj Skupštini ponova izjasni za zakon, predsednik ga mora obnarodovati (§ 48. Ustava). On prima i šalje opunomoćene diplomatske predstavnike. Svojim ukazima oglašava ratno stanje, objavljuje rat po predhodnom pristanku Velike Narodne Skupštine i podnosi joj na odobrenje ugovor o miru. On imenuje

13.) §. 38. Ustava, Zakonodavna vlast, i §§. 56, 57. Ustava Predsednik Republike.

14.) §. 57. Ustava, Predsednik Republike. Detalji su regulisani zakonom.

15.) §§. 38., 59. Ustava.

16.) §. 60. Ustava, Predsednik Republike.

17.) §. 61. Ustava, odredbe: Predsednik Republike.

18.) §. 58. Ustava.

19.) 20.) 21.) §. 64. II. Ustava.

ministre, otpušta ih i utvrđuje njihov broj. Postavlja profesore visokih škola bez izuzetka, kao i sudije, državne činovnike i oficire počev od VI. klase (§ 64, II. Ustava). Predsednik je neodgovoran, sem za slučaj izdajstva domovine (§§ 66. i 67. Ustava, odredbe: Predsednik Republike). U ovom slučaju, po tužbi Narodne Skupštine, Senat bi mogao da ga kazni samo gubitkom predsedničkog položaja (§ 67. Ustava).

Poslanici se biraju na 6 godina, a senatori na 8 godina (§§ 11. i 16. Ustava, odredbe: Zakonodavna Vlast). U današnjoj Narodnoj Skupštini ima 300 poslanika, a u Senatu 150 senatora (§§ 8. i 13. Ustava). Žene su birači, a mogu biti i birane (§§ 9. i 14. Ustava). Glasanje je opšte, ravnopravno, neposredno, tajno i obavezno (§§ 8. i 12. Ustava). Glasač za Narodnu Skupštinu mora imati navršenu 21 godinu, a za Senat navršenih 26 godina (§§ 9. i 14. Ustava). Može biti biran za Narodnu Skupštinu svaki čehoslovački državljanin koji je navršio 30 godina, a za Senat 45 godina (§§ 10. i 15. Ustava). Interesantno je napomenuti, da § 56. Ustava predviđa da svaki podanik Čehoslovačke Republike, koji može biti biran za Narodnu Skupštinu a star je 35 godina, može biti biran za predsednika republike. Ova klauzula uneta je po želji predsednika, gospodina Masaryka, bar se tako u obaveštenim krugovima govori, isključivo s toga, da bi ga, za slučaj potrebe, mogao zameniti sadanji ministar inostranih dela g. Dr. E. Beneš, koji je u vremenu donošenja Ustava bio star 35 godina. O tome ćemo svakako saznati detaljnije iz memoara g. Masaryka, a verovatno i iz memoara g. Dra. Beneša, koji ih, po saznanju, priprema za štampu. Po izbornom zakonu od 29. februara 1920. god. (No. 123) za izbor članova Narodne Skupštine postojale su 23 izborne oblasti, na koliko ih je bila podeljena zemlja, a svaka od tih izbornih oblasti slala je u Narodnu Skupštinu od 6 do 45 poslanika. Zakonom pak od 15. oktobra 1925. godine (No. 205. Skup Zakona i Odredaba) menja se i dopunjava izborni zakon od 29. februara 1920. godine.

Glavne odredbe ovog novog zakona, kojim se menjaju ili dopunjuju odredbe starog, su sledeće:

Usled deobe Tešena izmedju Čehoslovačke i Poljske pretek mandata dodeljen je Praškoj izbornoj oblasti (4 mandata) i Brnu (1 mandat). Izborna oblast Prag je podeljena u 2 dela i svaki deo upućuje u Narodnu Skupštinu po 24 posla-

nika. Deo teritorije Tešena (Těšín), koji je pripao Čehoslovačkoj (5 mandata), čini sastavni deo XIV. izborne oblasti (Moravska Ostrava). Po ovom novom zakonu izborne oblasti svedene su na 21.

Novim zakonom se skraćuje i uprošćava izborna procedura. Ministar Unutrašnjih Dela dekretom na 28 dana ranije, od dana kada će se izbori obaviti, označava tačan dan — datum izbora (član 15 zakona od 15. oktobra 1925. godine No. 205).

Prema ovom zakonu kandidacione liste moraju biti predate najdalje 16 dana pre dana izbora (čl. 21. zakona od 15. oktobra 1925. g. No. 205), a po starom se to moralo činiti 21 dan ranije.

Toga dana sastaje se u sednicu oblasna izborna komisija (čl. 25. zakona No. 205). Sastaje se bez naročitog poziva, kao što je to bio slučaj i po ranijem zakonu.

Glavna (centralna) izborna komisija sastaje se u sednicu i bez naročitog poziva 14 dana pre izbora (čl. 26. zakona No. 205). Kandidatska lista mora biti potpisana od strane bar 100 birača iz izborne oblasti, koji su uneti u biračke spiskove (ranije u Slovačkoj morali su kandidatsku listu potpisati 1.000 birača). Potpise na kandidatskim listama mora overiti kakva politička vlast, sud ili notar (čl. 21. zakona No. 205).

Na kandidatskim listama može biti samo onoliki broj kandidata, koliko dotična izborna oblast ima poslaničkih mesta (čl. 22. zakona No. 205). Ranije je broj kandidata mogao biti za $\frac{1}{3}$ veći od broja dodeljenih poslaničkih mandata toj izbornoj oblasti.

Uz izjavu, koju kandidat daje da prima kandidaturu, mora se priložiti i izjava o narodnosti, domovnica (čl. 23. zakona No. 205).

Glavna (centralna) izborna komisija kockom izvlači brojeve raznih izbornih, kandidatskih lista tako, da jedna stranka dobija jedan te isti broj liste za sve izborne oblasti u državi (čl. 26. zakona No. 205).

Biće od interesa za naše prilike da napomenemo, da polovina izdataka za štampanje biletana (ceduljica za glasanje) pada na državu, a druga polovina na stranke, koje taj avans, približan polovini, moraju deponovati najdalje 14 dana pre glasanja. Ako koja stranka ne deponuje avans, smatra se, da

se je odrekla svoje kandidatske liste. Stranka, koja ne dobije ni jedan mandat, plaća sve troškove, koji proizlaze iz štampanja njenih kandidatskih lista. Partijski kandidati su, kao i birači koji su potpisali partijske kandidacione liste, jemci za polovinu troškova, koji bi, inače, pali na teret države (čl. 29. zakona No. 205).

Birački Odbor mora ostaviti slobodnu volju birača u pogledu rasporeda biletana, koje on prema svome nahodjenju uređene donosi u glasačko mesto (čl. 38. zakona No. 205).

Novi zakon zadržao je na snazi odredbu, prema kojoj se prvo tajno glasanje (prvi skrutinijum) vrši zasebno u svakoj izornoj oblasti. Drugi i treći skrutinijum vrši se za celu republiku pred glavnim izbornom komisijom.

Samo glasovi stranaka, koje su dobile bar po jedan mandat u dotičnoj izornoj oblasti, uzimaju se u obzir prilikom drugog skrutinija (do sada se tražilo da stranka dobije jedan mandat ili bar 20.000 glasova ili, najzad, izborni količnik, ako bi ovaj bio ispod 20.000 glasova).

Poslanička mesta, koja su posle prvog skrutinija ostala nepopunjena, ne dodeljuju se sva posle drugog skrutinija, kao što je to do sada bio običaj. Odredi se broj poslaničkih mesta, koja se imaju dodeliti prilikom drugog skrutinija, a broj zaostalih glasova svih partija, koje imaju prava na drugi skrutinijum, deli se prosto izbornim količnicima svih 21 izborne oblasti. Ako se tako dobivenim rezultatom ne popunjavaju sva prazna mesta, vrši se treći skrutinijum.

Ako bi pak rezultat bio jednak broju nepopunjenih mesta, ili viši, treći se skrutinijum ne obavlja. Čehoslovaci su u svoj zakon uneli metod: »Hagenbach-Bischoff«, to jest u izborni zakon od 15. oktobra 1925. god. No. 205. Skup. Zakona i Odredaba. U trećem skrutiniju učestvuju i partije, koje u prva dva nisu dobile ni jedan mandat.

Za Senat pak, prema zakonu od 29. februara 1920. god. No. 124 postojale su 13 izbornih oblasti i svaka od njih slala je u Senat od 4 do 23 senatora. Izbornim zakonom od 15. oktobra 1925. god. (No. 206) i nadalje je zadržano 150 članova u Senatu, ali se izbor i za Narodnu Skupštinu i za Senat može obaviti jednovremeno, to jest u istim glasačkim mestima kao i za Narodnu Skupštinu no s tim, da za Senat glasaju samo oni, koji imaju ispunjene uslove za to. Prema tome, nije potrebno

određivati kakav drugi dan, da bi se mogli obaviti izbori za Senat.

Ako bi jedan od ova dva doma bio raspušteni ili bi njegovom zakonskom zasedanju istekao rok, birači moraju biti pozvani na biralište, prema § 31. Ustava, najdalje za 2 meseca.

Izuzimajući prerogative članova Finansijskog Odbora, oba doma imaju ista prava, ali pri svem tom Senat je obavezan, da se izjasni u roku od 6 nedelja o zakonima izglasanim od Narodne Skupštine, a za finansijske i vojne zakone samo mesec dana, dok Narodna Skupština ima na raspoloženju 3 meseca da usvoji ili odbaci zakonski projekat, koji joj je upućen (§ 43. Ustava). Narodna Skupština može ponovnim glasanjem da oglasi zakonom jedan zakonski projekat, koga je Senat odbacio. U ovom slučaju potrebna je apsolutna većina od celokupnog broja narodnih poslanika (§ 44. Ustava).

Parlamenat mora svake godine da ima 2 redovna saziva (sesije), u proleće i u jesen (§ 28. Ustava). Proletnja sesija počinje u martu, jesenja u oktobru. Ali predsednik republike ima prava na slučaj potrebe, da pozove Parlamenat u vanredne sazive. Ako bi apsolutna većina članova Narodne Skupštine ili Senata tražila od predsednika republike saziv iznoseći mu hitnost i važnost predmeta, predsednik je dužan da sazove Parlamenat i to tako, da se oba doma imaju sastati u roku od 15 dana od dana traženja. Ako pak to predsednik ne bi učinio, oba se doma sastaju jednovremeno u sledećem periodu od 15 dana, a po pozivu svojih predsednika (§ 28. alineja druga Ustava).

U međjuvremenu zasedanja — sesija — komisija od 16 poslanika i 8 senatora, proporcijonalno izabrana od oba doma, vrši tekuće poslove Parlamenta, u koliko bi ih bilo hitnih i kontrolišu vladu (§ 54. Ustava).

Verifikaciju mandata vrši specijalni Izborni Sud, koga bira Narodna Skupština izvan svoje sredine, a kome predsedava predsednik Najvišeg Administrativnog Suda. Atribucije ovog izbornog suda predviđene su zakonom od 29. februara 1920. godine (No. 125).

Interesantno je ovde napomenuti i slučajeve državnih činovnika, koji su izabrani za članove Parlamenta. Tako n. pr. § 20. Ustava u svojoj prvoj alineji predviđa, da se državnim činovniku, izabranom za člana Parlamenta, ako je položio za-

kletvu kao član jednog doma, daje odsustvo za sve vreme trajanja njegovog mandata. Takav činovnik ima prava uživanja svojih činovničkih prinadležnosti, sem stanarine i specijalnih dodataka, i zadržava sva prava automatskog unapređenja. (Uporedi prednje odredbe sa čl. 15. našeg izbornog zakona i čl. 126. zakona o činovnicima od 1923. godine).

Profesori visokih škola imaju pravo na odsustvo; ako se koriste ovim pravom, podvrgavaju se odredbama, koje se primenjuju i na ostale državne činovnike.

Članovi Parlamenta mogu postati državnim činovnicima tek godinu dana posle isteka njihovih mandata (čl. 20. alineja 3. Ustava). Ova se odredba ne odnosi na ministre. Isto tako ova odredba ne važi ni za činovnike (narodne poslanike i senatore), ako bi zadržali istu službu (čl. 20. alineja 4. Ustava).

Prefekti ne mogu biti birani za članove parlamenta.

Centralnu upravu sadržavaju ova ministarstva:

1. Predsedništvo Ministarskog Saveta,
2. Ministarstvo Inostranih Dela,
3. » Unutrašnjih Dela,
4. » Narodne Odbrane,
5. » Finansija,
6. » Pravde,
7. » Prosvete i Vera,
8. » Saobraćaja,
9. » Gradjevina,
10. » Trgovine,
11. » Poljoprivrede,
12. » Pošta i Telegrafa,
13. » Socijalne Politike,
14. » Narodnog Zdravlja,
15. » Ishrane,
16. » za Izjednačenje Zakona,
17. » za Slovačku.

Ministre imenuje predsednik republike (§70. Ustava, Odredbe: Vlada). Članovi vlade polažu zakletvu predsedniku republike (§ 73. Ustava). Oni su odgovorni za svoj rad pred Narodnom Skupštinom (§ 75. Ustava). Narodna Skupština, na osnovu izveštaja koje ima od svojih komisija, može, a na predlog jedne trećine svojih članova poimeničnim glasanjem

da izglasa ministrima nepovjerenje (§§ 75. i 76. Ustava), a oni sa svoje strane imaju prava u svako doba da joj traže, da im izglasa poverenje (§ 77. Ustava). Svako izglasavanje nepovjerenja povlači obligatnu ostavku vlade (§ 78. Ustava). Svaki ministar može biti od strane Narodne Skupštine optužen Senatu za neizvršenje ili povredu zakona (§ 79. Ustava).

U Čehoslovačkoj postoji i tako zvani Ustavni Sud, koji je sastavljen od 7 članova i kome je poverena dužnost da ocenjuje, da li se izvesni zakoni donose u duhu Ustava. Ovaj sud sačinjavaju: dvoje izabranih od Najvišeg Administrativnog Suda, dvoje od strane Kasacije, a dvojicu i predsednika imenuje sam predsednik republike (čl. II. i III. Preliminarnog Zakona, koji je sastavni deo Ustava i istodobno stupio na snagu, zakon od 9. marta 1920. god. No. 162. o Ustavnom Sudu).

Isto tako čehoslovački Ustav garantuje građanima jednakost pred zakonom, individualnu slobodu, slobodu imanja, boravka, mišljenja, vere, zborova i udruživanja (§§ 106., 107., 108., 109., 111., alineja 2. i 112. Ustava).

Ustav obezbeđuje manjinama, etničkim i verskim, zaštitu i prava kao i većini državljana, kao n. pr. u pogledu jezika u osnovnim školama i u odnosima sa vlastima, naravno ako je naseljenost dotičnog mesta, sreza ili župe predstavljena sa bar 20% dotične manjine. Na ovo se Čehoslovačka obvezala podpisujući Sevreski Ugovor od 10. septembra 1919. godine, a to se takodjer garantuje i §§ 128., 129., 130., 131. i 132. Ustava. Pitanje jezika regulisano zakonom iz 1926. god.

Članom II. Preliminarnog Zakona, koji je sastavni deo Ustava i stupio na snagu u isto doba, kao i §§ 3. i 67. alin. 5. Ustava i Zakonom od 14. aprila 1920. god. (No. 290.) i čl. 10.—13. Sen-Žermenskog Ugovora od 10. septembra 1919. god. predviđa se za Potkarpatsku Rusiju široka autonomija. U njoj izvršnu vlast vrši guverner u ime predsednika republike, koji ga i postavlja, a odgovoran je Pokrajinskoj Skupštini — Saboru. Ova Pokrajinska Skupština rešava čisto interne stvari, kao pitanje jezika, prosvete, vere i lokalne administracije.

Narodni poslanici i senatori, koje Potkarpatska Rusija bira za Parlamenat u Pragu, glasaju samo za zajedničke stvari t. j. za one, koje ne ulaze u atribuciju njihove Pokrajinske Skupštine — Sabora.

Potkarpatska Rusija²²⁾ ima u prostoru 12.097 km² sa 604.772 stanovnika. To bi se stanovništvo po narodnosti delilo približno ovako:

370.368 Rutena,
103.791 Madjara,
79.915 Jevreja,
28.945 Rumuna,
21. 853 Čehoslovaka.

Ovaj konglomerat narodnosti dopunjava se onim drugim u raznolikosti u veri. Pored ostalih ima oko 60.599 pravoslavnih.

IV. Razvoj i snaga političkih stranaka u parlamentu i njihova štampa.

Ustavotvorna Skupština izglasala je čehoslovački Ustav 29. februara 1920. godine. Odmah posle toga raspisani su i obavljeni izbori za Parlamenat, i to: za Narodnu Skupštinu izbor je obavljen u nedelju 18. aprila 1920. god., a za Senat u nedelju 25. aprila iste godine. Izbori²³⁾ su izvršeni u svima izbornim oblastima, sem u plebiscitnim zonama t. j. u Tešenu, Spiši i u Oravě, kao i u Potkarpatskoj Rusiji, okrugu Hlučinskom, Vitorazski i Valčic-u. Za izbor narodnih poslanika glasalo je 23 izbornih oblasti a za senatore 13 izbornih oblasti*. Izabran je 281 narodni poslanik, i ako ih mora biti 300, jer 19 mandata nisu mogla biti popunjena, pošto od njih 9 pripadaju Potkarpatskoj Rusiji, 9 Tešenu²⁴⁾, a 1. Hlučinsku.

Za ove izbore oblast Prag je imao najveći broj poslanika kao prva izborna oblast t. j. 45, a najmanje devetnajesta izborna oblast, Liptavský Sv. Mikuláš, odnosno ta oblast imala je 6 narodnih poslanika.

Raspored mandata za ove prve redovne izbore bio je sledeći: Prag 45; Pardubice 11; Hradec Králové 12; Ml. Boleslav 17; Česká Lípa 13; Lonvy 17; Karlovy Vary 12; Plzeň 17; České Budějovice 13; Jihlava 9; Brno 16; Olomouc 17; Uh. Hradiště 8; Mor. Ostrava 13; Trnava 9; Nove Zámky 11; Turčanský Sv. Martin 11; Baňská Bystřice 7; Liptavský Sv. Mikuláš 6; Košice 7; Prešov 10.

Za poslanike u ovim izborima glasalo je svega 6,198.148 lica. Prema ishodu izbora Česi i Slovaci dobili su 199 mandata; Nemci 72, a Madjari 10.

23.) Ročenka Národního Shromáždění Republiky Československe 1919.— 1920, god.

24.) Po zakonu o izboru narodnih poslanika od 15. oktobra 1925. god. (No 205) čehoslovački tešenski deo daje 5 poslanika.

*) Odnosno izbor je izvršen u 21 oblasti, prema rasporedu oblasti za izbor narodnih poslanika.

22.) »Čehoslovačka Republika« — Dr. O. Butter i inž. B. Ruml — Prag 1922. god.

Kao što napred rekosmo, izbori za Senat izvršeni su 25. aprila iste godine i glasale su sve izborne senatske oblasti, sem spornih kao i za poslanike, i izabrano je 152 senatora. Prema ishodu izbora tada su Česi i Slovaci dobili 103 senatora, Nemci 37, a Madjari 2.

Tačan rezultat tih prvih izbora za parlamenat je ovaj:

a) ČEHOSLOVAČKE STRANKE:

Za Narodnu Skupštinu glasalo je 4,253.509 lica (199 mandata); a za Senat 3,662.945 lica (103 mandata).

Raspodela glasova i mandata je sledeća:

1. **Čehoslovačka socijal - demokratska radnička stranka** (marksiste-antikomuniste) dobila je za Narodnu Skupštinu 1,590.284 glasa, odnosno 74 mandata²⁵⁾; a za Senat 1,463.189 glasova, odnosno 41 mandat²⁶⁾.

2. **Čehoslovačka pučka stranka** (katolička) dobila je za Narodnu Skupštinu 699.549 glasova, odnosno 33 mandata; a za Senat 625.980 glasova ili 18 mandata.

3. **Republikanska zemljoradnička stranka** (česka) ²⁷⁾ dobila je za Narodnu Skupštinu 602.743 glasa, odnosno 28 mandata; a za Senat 531.141 glas ili 14 senatora.

4. **Česka narodna socijalistička stranka** dobila je za Narodnu Skupštinu 500.455 glasova, odnosno 24 mandata; a za Senat 373.995 glasova ili 11 senatora.

5. **Čehoslovačka narodna demokratska stranka** (liberalna stranka visoke buržoazije i jednog velikog i važnog dela intelektualaca, naslednica stare mladočeške partije) dobila je za Narodnu Skupštinu 387.426 glasova, odnosno 19 mandata; a za Senat 354.597 glasova ili 11 senatora.

6. **Nacionalna i seljačka slovačka stranka**²⁸⁾ dobila je za Narodnu Skupštinu 241.881 glas, odnosno 12 mandata; a za Senat 180.953 glasa ili 5 senatora.

7. **Zanatlijska stranka srednjih klasa** dobila je za Narodnu Skupštinu 122.660 glasova, odnosno 6 mandata; a za Senat 107.740 glasova ili 3 senatora.

25.) 19 članova izašli su iz kluba u zimi 1920.—21. godine i obrazovali posebnu komunističku stranku sa programom III. Internacionale.

26.) 5 senatora su se odvojili i prišli komunistima.

27.) Slovačka nacionalna i seljačka partija joj je sastavni deo.

28.) Ova je stranka sastavni deo republikanske zemljoradničke stranke te sa njom u Narodnoj Skupštini je činila jednu nerazdvojnu celinu od 40 poslanika.

8. **Modračkovci — Čehoslovačka radnička stranka** (socijaliste-naprednjaci) dobila je za Narodnu Skupštinu 58.572 glasa, odnosno 3 mandata; a za Senat nije ni isticala listu.

b) NEMAČKE STRANKE:

Za Narodnu Skupštinu glasalo je 1,585.321 lice (72 mandata); a za Senat 1,364.109 lica (37 mandata).

Raspored glasova i mandata je sledeći:

1. **Nemačka socijal-demokratska stranka**²⁹⁾ (marksistenekomuniste) dobila je za Narodnu Skupštinu 688.201 glas, odnosno 31 mandat; a za Senat 593.398 glasova ili 16 senatora.

2. **Nemačka nacionalna stranka** dobila je na izborima za Narodnu Skupštinu 328.351 glas, odnosno 15 mandata; a za Senat 300.333 glasa ili 7 senatora.

3. **Zemljoradnička nemačka stranka** dobila je za Narodnu Skupštinu 241.723 glasa, odnosno 11 mandata; a za Senat 210.724 glasa ili 7 senatora.

4. **Nemačka hrišćansko-socijalistička stranka** dobila je za Narodnu Skupštinu 212.199 glasova, odnosno 10 mandata; a za Senat 141.495 glasova ili 5 senatora.

5. **Nemačka demokratska-liberalna stranka** dobila je na izborima za Narodnu Skupštinu 105.418 glasova, odnosno 5 mandata; a za Senat 118.159 glasova ili 2 senatora.

c) MADJARSKE STRANKE:

(sve u Slovačkoj i većina madjarsko-nemačke) dobile su na izborima za Narodnu Skupštinu 279.410 glasova, odnosno 10 mandata, i za Senat 140.864 glasa ili 3 senatora.

Raspored glasova i mandata po strankama je sledeći:

1. **Hrišćanska socijalistička madjarsko-nemačka stranka** dobila je za Narodnu Skupštinu 139.246 glasova ili 5 narodnih poslanika; a za Senat 100.371 glas ili 2 mandata.

2. **Madjarsko-nemačka socijal-demokratska stranka** dobila je za Narodnu Skupštinu 108.926 glasova, odnosno 4 mandata; a za Senat nije isticala listu.

29.) 3 narodna poslanika istupila su iz kluba stranke i stvorili jednu komunističku frakciju.

3. Mađarska zemljoradnička stranka dobila je za Narodnu Skupštinu 26.464 glasa, odnosno 1 mandat; a za Senat 40.393 glasa ili jednog senatora.

Kao i u svima drugim zemljama tako i u Čehoslovačkoj snage stranaka nisu ostale do kraja iste, t. j. zadržale sav broj svojih izabranih poslanika do sledećih izbora, već su ih prvi naredni izbori od 15. novembra 1925. godine zatekli prilično razjedinjene. Tako je u Narodnoj Skupštini, koja je poslednjih dana brojala 294 narodna poslanika, bilo 20 raznih klubova, odnosno 19 raznih partija sa programima i jedna grupa od 3 poslanika van stranaka. Senat je zadržao u suštini prvobitno stanje, odnosno on je imao 15 raznih klubova i 4 senatora, koji su bili van stranaka, a svega ih je ukupno pred izborima bilo 146. Kada budemo govorili o pravcima i programima stranaka uopšte, iznećemo najvažnije promene njihove, jer porast od 2—3 poslanika, ili jedan izgubljeni, ne čini izmenu fizionomije stranke, te ćemo se tada zadržati samo na markantnim slučajevima.

Poslednja vlada pred izborima u 1925. u Čehoslovačkoj bila je nacionalno-koaliciona, kako se to moralo očekivati uzev u obzir heterogenost elemenata u Narodnoj Skupštini. Koaliciju je sačinjavala t. zv. »Petka« t. j. pet koaliranih stranaka i to: republikanska zemljoradnička stranka, čehoslovačka narodna demokratska stranka, česka narodna socijalistička stranka, čehoslovačka pučka stranka i čehoslovačka radnička socijal-demokratska stranka.

No, vlada, ovakva kakva je, radila je i Parlamentu podnosila na odobrenje samo ono, što bi specijalan odbor sastavljen od po jednog predstavnika od svih koalicionih stranaka na svojim sednicama pretresao, rešio ili usvojio.

Taj odbor bio je regulator i za vladu i za članove koaliranih stranaka u Parlamentu, a on je u stvari i bio ta tako zvana »Petka«. Članovi su Petke bili: od strane narodne demokratske stranke g. Kramarž; od strane pučke (katoličke) stranke g. Šramek; od strane češke narodne socijalističke stranke g. Stribrni; od strane radničke socijalno demokratske stranke g. Maisner i od strane republikanske zemljoradničke stranke g. Malipetr.

Toj predizbornoj i izbornoj vladi stajao je na čelu kao njen šef g. Švehla,³⁰⁾ vodja republikanske zemljoradničke stranke.

U vladi »Petke« izbijale su u poslednje vreme nesuglasice, kao i u svima vladama, ali se to nije moglo u široj javnosti da oseti i sazna. Pa ipak se naziralo, da ima podeljenih gledišta i u Petki i u samoj vladi u mnogim i mnogim pitanjima. Agrarci — zemljoradnička republikanska stranka — smatrali su, da je vlada obavila sve poverene joj dužnosti, upravo ispunila program, i da se što pre treba da ide na izbore i dobije odobrenje od naroda za buduće poslove vladine i parlamenta. I ako bi se po Ustavu i izbornim zakonima trebali izbori da obave tek u proleće 1926. godine, agrarci su smatrali, da ih treba po svaku cenu obaviti još u jeseni 1925. godine. Ovoj su se tezi opirale narodne socijaliste, a i narodne demokrate. Pa i sam drugi ustavni faktor bio je, izgleda, naklonjen ovoj drugoj tezi. U vladi ovakve koalicije bila su podeljena mišljenja u pogledu priznanja Sovjetske Rusije, a iduća vlada imala bi za dužnost da ta pitanja u prvim danima svoga postanka, preko Parlamenta, skine sa dnevnoga reda, odnosno u prvom redu izvrši, priznanje Rusije de jure³¹⁾ i zaključi potrebne ugovore sa njom u vezi sa tim priznanjem.

Jedan od uzroka narodnog konzultovanja može se smatrati i skrivena težnja g. Švehle, da se u narodu ojača na račun narodnih socijalista i narodnih demokrata, a naročito ovih poslednjih, jer su oni, a pogotovu njihov vodj g. Kramarž, protiv priznanja Rusije ovakve kakva je. Da li je g. Švehla u tome uspeo, videćemo kada budemo govorili o rezultatima izbora, koji su izvršeni 15. novembra 1925. godine i kada se osvrnemo na stvaranje predizborne nove »Narodne Stranke Rade«. Glavno je, da je vodja agraraca pobedio sa tezom — da se izbori raspišu što pre i da se narod pozove da dade svoje poverenje onome u koga ima najviše vere i sigurnosti.

30.) G. Švehla je obrazovao koalicionu vladu 7. oktobra 1922. godine i ostao je na vladi do 15. novembra 1925. gd. t. j. dana kada su izvršeni izbori. Jer samim faktom završenja izbora smatra se da je vlada podnela ostavku. Pre ove koalicione vlade pod predsedništvom g. Švehle bilo je u Čehoslovačkoj od postanka njenog još četiri vlade od kojih je jedna bila činovnička, a u jednoj izvršena rekonstrukcija, te se može smatrati da ih je bilo pet. Prva čehoslovačka vlada je bila obrazovana od koalicionih racionalnih stranaka, a predsednik joj je bio g. Kramarž, vodja narodno-demokratske stranke.

31.) de facto ju je priznala Čehoslovačka, jer u Moskvi ima svoje diplomatsko predstavništvo, a ima i svoje konzulate po Rusiji Sovjetskoj, i obratno Rusko Predstavništvo u Pragu.

Parlamente je održao svoju poslednu sednicu 16. oktobra 1925. godine, kada je dekret o njegovom raspuštanju pročitao i objavljeni izbori za 15. novembra iste godine, za oba doma.

Prvaci stranaka odlaze posle toga u narod i razvija se strasna agitacija.

Verovalo se u pobjedu agraraca, a i delimičan uspeh nove »Narodne Stranke Rade«, koja bi u stvari bila u budućem Parlamentu uz agrarce, a kojoj su stajali na čelu gg. Engliš i Stranski.³²⁾

Dr. Kramarž, vođa narodnih demokrata, ostavljao je utisak kod objektivnih posmatrača, da će, ako ne dobije znatnu većinu, zadržati bar broj svojih ranijih mandata. Česke narodne socijaliste imale su također svoje šanse.

Izbori za oba doma, kao što smo to već napomenuli, izvršeni su 15. novembra 1925. god. i po izveštajima merodavnih u potpunom redu.

Rezultat izbora za drugi redovni Parlamente, u kojima je uzelo učesća 29 stranaka (3578 kandidata), je sledeći:

- 1.) Republikanska zemljoradnička stranka — agrarci — i malih posjednika³³⁾ (kandidatska lista No. 2) ukupno **970.498 glasova;**
- 2.) Komunistička³⁴⁾ čehoslovačka stranka (kandidatska lista No. 15) ukupno **933.711 glasova;**
- 3.) Čehoslovačka pučka (katolička) stranka (kandidatska lista No. 26) ukupno **691.238 glasova;**
4. Čehoslovačka (radnička) socijal-demokratska stranka (kandidatska lista No. 5) ukupno **630.894 glasova;**
- 5.) Čehoslovačka narodna socijalistička stranka (kandidatska lista No. 21) ukupno **609.195 glasova;**
- 6.) Savez nemačkih ratara (zemljoradnička nemačka stranka sa kandidatskom listom No. 27) ukupno **571.198 glasova;**

32.) Dr. Karl Engliš (sada kao stručnjak-činovnik Ministarstva Finansijsa bez mandata izlazi iz Narodne Demokracije 2. septembra 1925. god. i daje ostavku na mandat.).

Dr. Adolf Stránský, narodni demokrata, daje ostavku na svoj mandat u Senatu i izlazi iz stranke 21. septembra 1925. god.

33.) Ranije smo pomenuli, da je nacionalna i seljačka stranka sastavni deo republikanske zemljoradničke stranke.

34.) Rekli smo, da su se izdvojili iz radničke socijal-demokratske stranke čehoslovačke i da ih je u klubu u Skupštini bilo 19, a u Senatu 6 članova stranke.

- 7.) Hlinkina slovačka pučka³⁵⁾ (katolička) stranka (kandidatska lista No. 29) ukupno **489.027 glasova;**
- 8.) Nemačka socijal - demokratska stranka (kandidatska lista No. 9) ukupno **411.040 glasova;**
- 9.) Nemačka hrišćanska socijalistička stranka (kandidatska lista No. 8) ukupno **314.440 glasova;**
- 10.) Zanatlijska stranka srednjih klasa (kandidatska lista No. 8) ukupno **285.928 glasova;**
- 11.) Čehoslovačka narodna demokratska stranka (kandidatska lista No. 20) ukupno **284.628 glasova;**
- 12.) Nemačka nacionalna stranka (kandidatska lista No. 6) ukupno **240.879 glasova;**
- 13.) Nemačka narodna socijalistička stranka (kandidatska lista No. 17) ukupno **168.278 glasova;**
- 14.) Mađarska hrišćanska socijalistička stranka (kandidatska lista No. 4) ukupno **98.383 glasova;**
- 15.) Jevrejske stranke (kandidatska lista No. 28) ukupno **98.973 glasova;**
- 16.) Narodna stranka rada (kandidatska lista No. 12) ukupno **98.240 glasova;**
- 17.) Čehoslovačka agrarno-konzervativna stranka (kandidatska lista No. 3) ukupno **27.844 glasova;**
- 18.) Autonomna zemljoradnička stranka Potkarpatske Rusije³⁶⁾ (kandidatska lista No. 16) ukupno **35.674 glasova;**
- 19.) Slovačka narodna stranka (kandidatska lista No. 18) ukupno **35.446 glasova;**
- 20.) Poljski narodno-radnički savez³⁷⁾ (kandidatska lista No. 10) ukupno **29.884 glasova;**
- 21.) Jevrejska trgovačka stranka (kandidatska lista No. 19) ukupno **16.861 glasova;**
- 22.) Zapadoslovačka hrišćanska socijalistička stranka (kandidatska lista No. 25) ukupno **17.285 glasova;**

35.) Odvojila se od čehoslovačke pučke stranke i pred izborima imala je u svom klubu u Narodnoj Skupštini 11 članova, a u Senatu 6 članova.

36.) Dobila jedan mandat.

37.) Dobila jedan mandat.

23.) Čehoslovačka kućevlasnička i maloprodavačka stranka (kandidatska lista No. 14) ukupno	14.453 glasova;
24.) Mađarska seljačka stranka (kandidatska lista No. 13) ukupno	4.512 glasova;
25.) Nemačka stranka slobodnih mislioca (kandidatska lista No. 3) ukupno	11.367 glasova;
26.) Nezavisna komunistička stranka ³⁸⁾ (kandidatska lista No. 23) ukupno	7.854 glasova;
27.) Občanska (varoška) stranka (kandidatska lista No. 1) ukupno	4.240 glasova;
28.) Nemački hrišćanski zemljoradnici (kandidatska lista No. 24) ukupno	2.392 glasova;
29.) Trgovačka stranka Podkarpatske Rusije (kandidatska lista No. 7) ukupno	1.094 glasova.

Za poslaničke izbore glasalo je u celoj Republici **6,659.939** duša.³⁹⁾

Posle prvog skrutinija rezultat je bio poznat samo za 164 mandata; u drugom skrutiniju još za 102 mandata, a za ostalih 14 mandata izvršen je treći skrutinijum.

Rezultat dobijenih mandata po strankama je sledeći:

1.) Hrišćanska socijalistička (mađarska) stranka dobila je	4 mandata;
2.) Čehoslovačka socijal - demokratska stranka	29 mandata;
3.) Nemačka nacionalna stranka	10 mandata;
4.) Zanatlijska stranka srednjih klasa	13 mandata;
5.) Nemačka narodna socijalistička radnička stranka	7 mandata;
6.) Poljski narodno-radnički savez	1 mandat;
7.) Nemačka hrišćanska socijal. stranka	13 mandata;
8.) Komunistička stranka	41 mandat;
9.) Autonomaška zemljoradnička stranka Potkarpatske Rusije	1 mandat;
10.) Nemačka socijal-demokratska stranka	17 mandata;
11.) Čehoslovačka narodna demokratska stranka	13 mandata;

38.) Ostala bez ijednog mandata.

39.) U glavi »Političko Uredjenje« izneli smo, ko sve ima pravo glasa. Ovdje dodajemo, da u Čehoslovačkoj glasaju još i vojnici, ali da je pred Skupštinom zakon da se ovo pravo ukine.

12.) Čehoslovačka narodna socijalistička stranka	28 mandata;
13.) Republikanska zemljoradnička stranka i malih posednika	45 mandata;
14.) Čehoslovačka pučka (narodno - katolička) stranka	31 mandat;
15.) Savez nemačkih ratara	24 mandata;
16.) Hlinkova narodna slovačka (katolička) stranka	23 mandata.

Izabrano je za Narodnu Skupštinu:

Čeha: 160

Slovaka 47

Rusina (Rutena): 5

Rus 1 i 1 Poljak

Nemaca 75

Mađara 10

Izabrano je 10 žena za narodne poslanike.

Za Senat se bira, kao što smo to u više mahova naglasili, 150 senatora. U prvom skrutiniju bio je poznat rezultat za 90 senatorskih mandata, u drugom za 53, a u trećem za ostalih 7 mandata.

U izborima za Senat su se kandidovale 32 odnosno 23 stranke (1536 kandidata) i to:

10 čeških i slovačkih

1 poljska

1 rutenska

5 nemačkih

4 mađarska

1 jevrejska

1 međunarodna

9 stranaka nisu dobile ni jedan mandat.

Rezultat senatskih izbora po strankama je sledeći:

1.) Hrišćanska socijalistička stranka (mađarska) dobila je	2 mandata;
2.) Čehoslovačka socijal - demokratska stranka	14 mandata;
3.) Nemačka nacionalna stranka	5 mandata;
4.) Zanatlijska stranka srednjih klasa	6 mandata;
5.) Nemačka socijal - demokratska radnička stranka	9 mandata;

6.) Nemačka hrišćanska socijalistička stranka	7 mandata;
7.) Komunistička stranka	20 mandata;
8.) Nemačka narodna socijalistička radnička stranka	3 mandata;
9.) Čehoslovačka narodna demokratska stranka	7 mandata;
10.) Čehoslovačka narodna socijalistička stranka	14 mandata;
11.) Republikanska zemljoradnička i malih posednika stranka	23 mandata;
12.) Čehoslovačka pučka (katolička) stranka	16 mandata;
13.) Savez nemačkih ratara	12 mandata; i
14.) Hlinkova narodna slovačka stranka dobila je	12 mandata. ⁴⁰⁾

Po narodnosti izabrano je za Senat, i to:

Čeha	84
Slovaka	22
Rutena (Rusina)	1
Rus	1
Nemaca	36
Mađara	6

Izborna vlada koalicije — Petke — prema rezultatu gor-
njih izbora dobila je svega u Narodnoj Skupštini 146 mandata,
a u Senatu 74 članova. No, kako se zanatlijska stranka srednjih
klasa smatrala kao stranka, koja bi pomagala vladu i u Narod-
noj Skupštini i u Senatu, a koja je za Narodnu Skupštinu dobila
13 mandata i u Senatu 6 članova, to se moglo reći, da izborna
vlada ima u Narodnoj Skupštini relativnu većinu, odnosno 159
poslanika i u Senatu takodje većinu t. j. 80 svojih članova.

Rekli smo, da je predsednik vlade g. Anton Švehla odmah
po izborima podneo predsedniku republike ostavku svoga ka-
bineta.

Predsednik republike poverio je obrazovanje kabineta g.
Švehli, kao vodji najjače stranke u Parlamentu. Pregovori su
se vodili između pet ranije koaliranih stranaka, kao i sa zanat-
lijskom strankom srednjih klasa. Izgleda, da čehoslovačka

40.) Valja napomenuti, da je i u prošlom Parlamentu i u ovom novom
zastupljena žena, odnosno da ih je bilo i da ih ima i sada i narodnih posla-
nika i senatora.

pučka (katolička) stranka nije bila pristala na predlog gosp.
Švehle — da jedan od narodnih socijalista udje u kabinet kao
Ministar Prosvete, te je g. Švehla vratio mandat predsedniku.
Ali to bi, može biti, bio samo politički manevar, jer se u stvari
vodila diskusija (ako ne i borba) oko toga: hoće li se izvesna
ministarstva ukinuti (Ishrane i Ministarstvo za Izjednačenje
Zakona) i da li će se drugim ministarstvima oduzeti politički
karakter i za njihove šefove dovesti vanpartijske stručnjake
(Ministarstvo Finansija, Ministarstvo Unutrašnjih Dela i Mini-
starstvo Pravde), ili će sve ostati kao i ranije. To je bila teza
g. Švehle, a nju je, kako se čini, pomagao i sam predsednik
Republike.

Pošto je g. Švehla vratio mandat, predsednik Republike
poverio je sastav vlade g-nu Šrameku, vodji čehoslovačke
katoličke partije. Mgr. Šramek nije uspeo u misiji, i mandat je
ponova poveren g. Švehli. Savetovanja su trajala dugo i
posle izvesnih teškoća, uspevši da u nekoliko održi svoju tezu,
g. Švehla je obrazovao parlamentarnu vladu i na taj način
izbegao obrazovanje čisto činovničke vlade. Ministarstvo
Finansija povereno je stručnjaku van Parlamenta kao i Mini-
starstvo za Slovačku.

Resori u prvoj poizornoj vladi g. Švehle rasporedjeni
su bili ovako:

1.) Predsednik Ministarskog Saveta: g. A. Švehla,
zemljoradnik.

2.) Ministar Inostranih Dela: g. Dr. Eduard Beneš,
narodni socijalista.

3.) Ministar Unutrašnjih Dela: g. Dr. Fran Nosek,
klerikalac.

4.) Ministar Finansija: Prof. g. Dr. Karel Engliš, bez
stranke, stručnjak.

5.) Ministar Pravde: g. Dr. Karel Viškovský,
zemljoradnik.

6.) Ministar Trgovine: g. Ing. Jan Dvořáček, na-
rodni demokrat.

7.) Ministar Železnica: g. Rudolf Bechyně, socijal-
demokrata.

8.) Ministar Gradjevina: g. Rudolf Mičoch, zanatli-
jska stranka srednjih klasa.

9.) Ministar Poljoprivrede: g. Dr. Milan Hodža,
zemljoradnik.

10.) Ministar Narodne Odbrane: g. Jiří Stříbrný, narodni socijalista.

11.) Ministar Socijalne Politike: g. Dr. Leo Winter, socijal-demokrata.

12.) Ministar Narodnog Zdravlja: g. Alois Tučný, narodni socijalista.

13.) Ministar Pošta i Telegrafa: Mgr. Jan Šrámek, klerikalac.

14.) Ministar Prosvete: g. Srdínko, zemljoradnik.

15.) Ministar Ishrane: g. Dr. Josef Dolanský, klerikalac.

16.) Ministar za Izjednačenje Zakona: g. Derer, socijal-demokrata.

17.) Ministar za Slovačku: g. Dr. Josef Kallay, van stranke.

Kao što se iz prednjeg rasporeda vidi, Zemljoradnici su imali u vladi svoja četiri člana; Klerikalci (čehoslovačka pučka stranka) 3 člana; Socijal-demokrati 3 člana; Narodne socijaliste 3 člana, a Narodne demokrate i Zanatlijska stranka srednjih klasa po jednog člana.

Tako se preizborna i izborna vlada »Petke« pretvorila u prvu poizbornu vladu »Šestke«.

Rekli smo, da je g. Švehla upeo da održi svoju tezu uvođenjem u vladu ministara-stručnjaka, koji su van stranaka, ali smatramo za nužno dodati, da i narodne socijaliste smatraju g. Beneša, ministra Inostranih Dela, i ako parlamentarca, kao ministra stručnjaka. Stoga, kada se tiče raspodele resora, narodne socijaliste bi htele, da se g. Beneš sa svojim resorom ne uzima u obzir, kao da time stranka ne dobija odgovarajući broj resora. I zaista, sve vlade bile bi prinudjene da uvek pozovu g. Beneša da upravlja ovim resorom, sa kojim se skoro srodio i u kome je pokazao nebrojeno uspeha i na taj način učinio nesavršene koristi svojoj otadžbini.

Isto tako valja napomenuti, da je novi ministar trgovine, gospodin Dvořáček, koji je predstavljao u vladi nacionalne demokrate, u stvari ministar stručnjak, jer je kao opunomoćeni ministar bio direktor Konzularno-Trgovinskog Odeljenja u Ministarstvu Inostranih Dela i kao takav spremao sav materijal i učestvovao u pregovorima za sve trgovinske ugovore, koje je Čehoslovačka do kraja 1925. godine zaključila.

Sa ovom novostvorenom situacijom u mesto pet delegiranih članova ranije koaliranih partija, koji su činili komitet »Petka«, stvoriće se dve komisije, svaka od po šest članova i to: jedna za Narodnu Skupštinu, a druga za Senat.

Ovako sastavljena koaliciona vlada »Šestke« predstavila se Parlamentu 17. decembra 1925. god., kada se novi Parlament po izborima prvi put sastao. Bivši ministar Unutrašnjih Dela u prošlom kabinetu g. Malypetr, zemljoradnik, izabran je za predsednika Narodne Skupštine sa 186 glasova na 296 prisutnih poslanika. Vladina većina u Narodnoj Skupštini, kao što smo to rekli, brojala je svega 159 poslanika. Medjutim taj je broj premašen sa još 27 glasova prilikom glasanja za izbor ovog novog predsednika. Izgleda, da im ovaj suficit u glasovima dolazi sa strane nemačkih zemljoradnika, koji su ovim hteli da manifestuju želju za eventualnu kolaboraciju sa sadanjem nacionalnom vladom.

Senat, koji ima 150 članova, imao je tada 74 člana iz stare koalicije i 5 iz zanatlijske stranke srednjih klasa, koja je bila član tadanje »Šestke«. Prema tome, većina u Senatu je bila od 80 glasova.

U prvoj sednici Senata, posle izvesnih nesuglasica izmedju obe socijalističke stranke i klerikalne, ponova je izabran provizorno g. Donat, biv. predsednik Senata, kao predstavnik zemljoradnika. Od 148 prisutnih senatora za g. Donata je glasalo 88, pošto su se 40 senatora uzdržali od glasanja.

Ali po sporazumu koaliranih stranaka izvršen je naknadni izbor predsedništva za Narodnu Skupštinu i Senat. Za predsednika Narodne Skupštine ponova je izabran agrarac Malypetr, a za potpredsednike: Stivin, socijal-demokrata; Slaviček, nacionalni socijalist; Dostalek, klerikalac i Spina⁴¹⁾, nemački agrarac. Ovaj izbor izvršen je 16. februara 1926. g. i po sporazumu koaliranih stranaka vrediće tri godine. Kazali smo, da je izbor Donata za predsednika Senata provizoran i da će se naknadno izvršiti i izbor predsedništva u Senatu. Taj izbor je izvršen 18. februara 1926. god. i za predsednika je izabran sa 86 glasova na 107 prisutnih Václav Křofač, nacionalni socijalista i dosadanji potpredsednik Senata, ranije ministar Narodne Odbrane, o kome smo već govorili pišući o Čehoslovačkoj socijalističkoj stranci. Za pod-

41.) Spina je u III. vladi Švehlinov Ministar Građevina.

predsednike Senata izabrani su: Dr. Brabec, narodni demokrata; Donat, agrarac i raniji predsednik Senata; Hruban, klerikalac; Soukup, socijaldemokrata i Niessner, nemački socijaldemokrata. I ovaj izbor je izvršen po dogovoru koaliranih stranaka u vladi i važiće tri godine.

Ova poizborna vlada »Šestke«, i ako je imala samo relativnu većinu u Narodnoj Skupštini, 159 poslanika, mogla se je održati na vlasti, jer je uživala još uvek poverenje naroda i mogla je da se nosi sa opozicijom. Međutim, njoj je ipak morao uskoro doći kraj, jer su se pojavile suprotnosti u mišljenjima kod koaliranih stranaka radi sprovođenja izvesnih zakona, a donekle je tome uzrok i bolest predsednika, g. Švehle, koji je morao oputovati na lečenje. Predsednika je imao zastupati ministar saobraćaja, socijaldemokrata g. Rudolf Behinje. Bez svoga stvarnog šefa, vlada je imala da sprovede kroz Parlamenat zakon o carinama na žito, zakon o povećanju činovničkih plata, zakon o svešteničkim platama i zakon o roku službe u vojsci. Kako su se u tom vremenu povel pregovori za zbliženje Slovaka (Hlinkovaca) sa agrarcima, što je ogorčilo socijaldemokrate, a i narodne socijaliste, jer su pregovore vodili bez konzultovanja ovih, i kako su agrarci ostavili rok od tri nedelje podpredsedniku vlade, g. Behinju, da uvede u život uvozne carine na strane, poljoprivredne proizvode, to je kriza vlade morala izbiti. G. Švehla podnosi ostavku celog kabineta g. Masariku 17. marta 1926. godine.

I ako je vlada bila u otvorenoj krizi, i ako se njena demisija očekivala svakog trenutka, ipak nije bila izgubljena svaka nada za sastav parlamentarne vlade. U toj vladi došli bi bili na mesto socijaldemokrata slovački klerikalci (Hlinka) a još 17. marta gg. Šramek i Hodža vodili su prugovore za sastav ovakve vlade. Ovakva vlada imala bi u Narodnoj Skupštini 153 glasa, dakle svega 3 više, ali ova kombinacija je morala propasti, pošto su narodne socijaliste odbile da udju u tu vladu.

I ako je od početka krize »Šestkine« bilo očigledno, da će morati doći do činovničke vlade, ipak su se šefovi partija sturali da zadrže većinu u Parlamentu, kako bi posle ovog prelaznog perioda imali jednu sposobnu većinu za rad, odnosno da će se koalicija ponovno rekonstruisati. Međutim ni pregovori i posle ostavke parlamentarne vlade i posle obrazovanja

činovničkog kabineta nisu urodili plodom. Na sednici dvadesetčetvrtke od 18. marta 1926. god. pojavile su se takve razlike u pogledima na rad u Parlamentu, da se koalicija smatra rasturenom. Sa svoje strane dvanajestka je pokušala da osigura u budućnosti kolaboraciju stranaka koalicije, kao što je to bio slučaj za vreme prve činovničke vlade, ali posle najžučnije debate, koja je trajala četiri časa, g. Franke, koji je predsedavao dvanajestki bio je prinudjen da izjavi — da je sporazum u koaliciji nemoguć. Većina, na koju se oslanjala ranija vlada, nije više postojala i novoj vladi nije ostajalo ništa drugo do da sama sebi potraži većinu u Parlamentu. Ali iz pisanja štampe (Pravo Lidu) moglo se očekivati, da će socijaldemokrate biti protiv svake vlade, ako bi dopustila da se povećaju cene potrebnim namirnicama. Istina, socijalisti ne spore zemljoradnicima pravo da budu zaštićeni od stranih spekulata, ali zemljoradnik mora da prizna industrijskom i činovničkom proletarijatu pravo da se bori protiv smanjenja svog egzistencnog minimuma.

Predviđajući sve ove teškoće, a ne odričući se svoje teze o ponovnom stvaranju nacionalne koalicije, pa čak i nemačko-česke, Švehla je odsudno bio za činovnički kabinet, koji bi imao da sprovede najnužnije zakone, koji su u stvari bili kamen spoticanja u koaliciji, i na taj način omogućiti njenu obnovu. Drugim riječima, Švehla je dopustio, da se obrazuje činovnički kabinet, kao što je to učinio svojevremeno Tusar, ali s tim da mu taj kabinet posluži kao paravan kako bi iza njega mogao promeniti odeću.

Predsednik Republike g. Masarik, uvažujući ostavku parlamentarne vlade Švehline, potpisao je 18. marta 1926. god. ukaz o novoj, vanparlamentarnoj, vladi.

Nova činovnička vlada bila je sastavljena ovako:

Predsedništvo vlade i unutrašnja dela g. Jan Černí, pokrajinski namesnik u Moravskoj.

Inostrana Dela g. Dr. Eduard Beneš, biv. min. inostranih dela, poslanik;

Finansije g. Dr. Karel Engliš, profesor univerziteta, bivši min. finansija;

Prosveta g. J. U. Dr. Fran Krčmar, profesor univerziteta u Pragu;

Pravda i Ishrana g. J. U. Dr. Jirži Haussmann, predsednik vrhovnog zemaljskog suda u Pragu;

Industrija i Trgovina g. J. U. Dr. Frant. Peroutka, šef Odeljenja u Ministarstvu trgovine;

Železnice g. J. U. Dr. Jan Ržiha, ministarski savetnik u Ministarstvu železnica;

Javni radovi g. inž. Vaclav Roubik, šef odeljenja u ministarstvu javnih radova;

Poljoprivreda i Izjednačenje zakona g. J. U. Dr. Juraj Slavik, župan Košicki (Slovačka);

Narodna Odbrana g. Gjeneral Jan Sirovi, šef Gjeneral-štaba;

Socijalna Politika i Zdravlje g. J. U. Dr. Jozef Šisel, šef odeljenja u kancelariji Predsednika Republike;

Pošta i Telegraf g. J. U. Dr. Maksimilijan Fatka, generalni direktor pošta i telegrafa;

Slovačka g. J. U. Dr. Jozef Kallay, bivši ministar za Slovačku.

Ovaj kabinet je drugi po redu od postanka Čehoslovačke Republike kao činovnički, vanparlamentarni. Kao što smo videli, prvi je bio obrazovan u septembru 1920. god. po ostavci druge Tusarove vlade. I tome je g. Černi bio na čelu kao predsednik. Iz predhodne, parlamentarne, vlade ostali su u novoj vladi gg. Beneš, Engliš i Kalaj. Gg. Engliš, Fatka i Beneš bili su i u prvoj činovničkoj vladi. Prvi put su bili ministri: gg. Djeneral Sirovi, Peroutka, Šisel, Roubik, Haussmann, Slavik, Ržiha i Krčmar. U vladi su bila i dva Slovaka: gg. Kallay i Slavik.

Ova Černijeva vlada je osma po redu od postanka republike⁴²⁾. Interesantno je napomenuti, da je baš kroz ovu vladu sprovedena Švehlina ideja o reduciranju broja ministarstava na taj način, što su trojici ministara dodeljena po dva resora.

Černijeva vlada predstavila se Parlamentu 24. marta 1926. godine, a već 12. juna iste godine otklonjen je glavni kamen spoticanja u ranijoj koaliciji na taj način, što je Narodna Skup-

ština toga dana izglasala poljoprivredne zaštitne carine. Tako je činovnički kabinet sproveo kroz Parlamenat ono, što nije mogla da uradi poslednja vlada »Šestke« (Švehle), što je u stvari i prouzrokovalo njenu krizu. Protiv zakona o carinama glasali su svi socijalisti svih niansi i svih narodnosti, te se tako još za vreme ove vlade stvorio blok buržoaskih stranaka u Parlamentu, koji je imao da posluži za bazu novoj parlamentarnoj vladi.

Logična je posledica bila, da je 12. oktobra 1926. g. činovnička Černijeva vlada, koja je u mesecu martu ove godine zamenila parlamentarnu, nacionalno-koalicionu, vladu »Šestke« na upravi zemlje, podnela predsedniku Republike ostavku sa motivacijom, da je ispunila svoju zadaću i pripremila teren parlamentarnoj vladi. Kao što se u svima političkim krugovima očekivalo, predsednik je, uvažavajući ostavku Černijeve vlade, potpisao odmah i ukaz o nimenovanju nove g. Švehline vlade, treće po redu. Naslućivanja su se obistinila i današnju vladu sačinjava blok buržoaskih stranaka — češke, slovačke i nemačke stranke.

Prilikom stvaranja vlade, bilo je teškoća od strane hlinkovaca, jer nisu mogli dati definitivni pristanak za svoj ulazak u vladu, pošto se vođa stranke, opat Hlinka, nalazio u Americi. U njegovoj odsutnosti imali su da se odluče, da li će poslati svoje predstavnike u vladu ili sačinjavati samo vladinu većinu, rezervišući jedno ili dva mesta za svoje predstavnike.

Stoga su oni odlučili ovo drugo t. j. pristali su da sačinjavaju vladinu većinu u Parlamentu.

Danas se već smatra kao sigurno, da je ulazak hlinkovaca u vladu pitanje dana, te su time rešene najveće teškoće, koje su postojale od stvaranja republike — suverenitet Slovačkog Naroda u okviru Čehoslovačke Republike na osnovu Pitsburškog Sporazuma.

Nešto slično položaju hlinkovaca bio je i položaj narodnih demokrata prilikom stvaranja ove čehoslovačko-nemačke koalicije. Narodne demokrate su pristale da sačinjavaju vladinu većinu u Parlamentu, ali su smatrali da ne mogu biti i predstavljeni u ovoj i ovakvoj vladi. I ako je, po svojim nazorima, g. Dr. Peroutka narodni demokrat, ministar-stručnjak u ministarstvu trgovine, oni smatraju da nisu predstavljeni u sadašnjoj vladi. Razlog, što u vladu nisu delegirali jednog od svojih parlamentaraca, leži u tome, što su odlučno protivu ne-

42.) Današnja vlada Švehlina je po redu deveta u republici. Vlade su išle ovim redom:

I. Vlada Dr. Karela Kramarža	od 14. XI. 1918—8. VII. 1919.
II. Prva vlada Vlastimira Tusara	od 8. VII. 1919—25. V. 1920.
III. Druga vlada Vlastimira Tusara	od 25. V. 1920—15. IX. 1920.
IV. Prva činovnička vlada Jana Černija	od 15. IX. 1920—26. IX. 1921.
V. Vlada Dr. Eduarda Beneša	od 26. IX. 1921—7. X. 1922.
VI. Prva vlada Antonina Švehle	od 7. X. 1922—9. XII. 1925.
VII. Druga vlada Antonina Švehle	od 9. XII. 1925—18. III. 1926.
VIII. Druga činovnička vlada Jana Černija	od 18. III. 1926—12. X. 1926.
IX. Treća vlada Antonina Švehle (stručnjačko-parlamentarna)	od 12. X. 1926.

KAREL ŠEDIVÝ:

**SEDAM GODINA
ČEHOSLOVAČKE UNUTRAŠNJE POLITIKE
1918-1925**

Preveo :

Mil. V. Stanković

ZAGREB 1927.

PREDGOVOR.

Nedogledne posledice Velikog Rata učinile su, da su se svi posvetili u prvom redu sebi samima, svojim porodicama, svojim ličnim poslovima i prilikama u svojim otadžbinama pa tek onda povelu malo računa i o drugima.

Nije, dakle, čudo, što i mi nismo bili u mogućnosti da obratimo dovoljnu pažnju razvoju bratske Čehoslovačke Republike i prilikama u njoj. To je bilo ostavljeno onima, koji su u tim vremenima vodili našu spoljnu politiku i onima, koji su, silom svojih poziva, morali da prate tok stvaranja i razvoja ove mlade države. I baš zato, što smo svojevremeno bili zauzeti svojim poslovima kod kuće, ova knjižica g. Dr. Karela Šedivy dobro će doći svakom da se upozna i sa najbližom prošlošću Čehoslovačke. I ako je knjiga pisana telegrafskim stilom, ipak ona sadrži u sebi najinteresantniji deo stvaranja mlade republike. Novinarski, G. Šedivy je beležio data, da ih posle, tako sakupljena, poveže u celinu i iznese nam »Sedam godina čehoslovačke unutrašnje politike.«

Svojom knjigom G. Šedivy nas upoznaje sa radom čehoslovačkog Komiteta u inostranstvu na stvaranju samostalne države od Čeha i Slovaka za vreme Velikog Rata, sa prvim potezima »mafije« kod kuće i, najzad, o faktu da je država stvorena. Od tog, poslednjeg, momenta, on nam iznosi dva glavna prva perioda u životu republike za minulih sedam godina. Narodno Veće i Revolucionarna Narodna Skupština, docnije pretvorena u Ustavotvornu Narodnu Skupštinu, sa samim činom proglašenja nezavisnosti, do prvih redovnih izbora u aprilu 1920. godine predstavljaju prvi period života Čehoslovačke. Drugi bi se, po piscu, protezao od tih prvih, redovnih, izbora do one druge, izvršene 15. novembra 1925. godine.

Posle ova dva perioda nailazi treći, današnji, koji će verovatno biti ispunjen činovničkim vladama, do obrazova-

nja prve naredne, parlamentarne vlade i t. d., o čemu će nas, nesumnjivo, G. Šedivy upoznati u svojoj narednoj knjizi.

U ovoj svojoj knjizi G. Šedivy nas upoznaje sa radom šest minulih vlada, i ako se u ovom času nalazimo pred mogućnosti formiranja devete, činovničke, vlade. On nam ukazuje na činjenice, koje su predhodile obrazovanju svake vlade posebice, na zakonodavni rad dotičnih vlada, i, najzad, o uzrocima njihovih demisija. Iz tog hronološkog redjanja događaja mi vidimo, kakvi su i od kakve važnosti doneti zakoni u republici i istorijat oko njihovog stvaranja i stavljanja na snagu. Pa ipak, čitalac nema u glavnoj meri jasan pregled tih minulih vlada, te smo slobodni da to na ovom mestu iznesemo. Prošle su vlade bile:

- I. Kramaržova vlada oktobar 1918. — juni 1919.
- II. Prva Tusarova vlada juni 1919. — maj 1920.
- III. Druga Tusarova vlada maj 1920. — september 1920.
- IV. Prva Černyjeva vlada septem. 1920. — septem. 1921.
- V. Benešova vlada septem. 1921. — oktobar 1922.
- VI. Prva Švehlina vlada oktobar 1922. — novem. 1925.
- VII. Druga Švehlina vlada decembar 1925. — mart 1926.
- VIII. Druga Černyjeva vlada mart 1926. — 12. oktobra 1926.

Knjiga je spremljena da bi bila od koristi i olakšala posao onima, koji su želeli i žele da prate tok trećeg perioda čehoslovačke unutrašnje politike upoznajući se u isti mah i sa prošlošću, ali je ugledala svet tek koncem prve desetne februara meseca t. g., dakle u periodu jasnih znakova pada druge Švehline vlade, pa ipak ona za sebe čini jednu celinu.

Kada ova knjiga bude ugledala svet i u našem prevodu, biće, verovatno, već u prodaji i naša studija: »Čehoslovačka (od postanka do danas),« te će svakom našem čitaocu biti zgodno da se koristi datima i iz jedne i iz druge knjige i na taj način dobije jasan pregled o čehoslovačkim unutrašnjim prilikama u opšte, a donekle i o spoljnim.

I ako posve koncizna, ova knjiga zaslužuje pohvalu i mi je preporučujemo svima, koji bi se želeli upoznati sa unutrašnjim odnosima u Čehoslovačkoj.

Prag, Novembra 1926. god.

MIL. V. ST.

Čehoslovačka Republika stvorena je velikim istorijskim prevratom, odnosno svetskim ratom. Ona je stvorena neodoljivom voljom za život već tri veka podjarmljenog naroda, koji se smelo latio oružja protiv svojih ugnjetača, i pobedom savezničkih naroda, boraca za demokratsku ideju i oslobodjenje naroda od absolutizma centralnih sila.

Pomognut savezničkim armijama i sâm u njihovim redovima, čehoslovački se narod borio za trijumf svoje nacionalne stvari.

Nesumnjiva je dobit za Čehoslovačku da je pod tako izuzetnim prilikama došla do svoje nezavisnosti, koje su u istini dale revolucionarnu žestinu i veru narodnom pokretu za oslobodjenje; sem toga one su dovelo mladu republiku pod okrilje najvećih demokratskih ideja i progressa, istovetnim uostalom sa najčistijim nacionalnim tradicijama čehoslovačkog naroda, i tako joj odredile pravce kojima ima da podje u budućnosti. Ma koliko velika i stvarna, ova je dobit sudbine imala i svoje naličje predstavljajući mladu državu usred Evrope prepunjene neredom i prinudivši je da se kreće između najvećih opasnosti, kroz politički haos, ekonomske krize i opšti nered, koje je neminovno morao proizvesti rat koji je trajao više od četiri godine.

Osigurati narodnu nezavisnost, učvrstiti unutra i spolja egzistenciju mlade države, takav je težak zadatak pao u deo njenim šefovima, kada je 28. oktobra 1918., oslobodilački pokret vođen u inostranstvu dobio svoj eho u unutrašnjosti zemlje jednim državnim udarom i kada je, posle zvanične proklamacije nezavisnosti od strane čehoslovačkog Narodnog Veća u Parizu 18. oktobra, ova nezavisnost postala stvarnost. Taj zadatak imala je da izvrši kako spoljna tako i unutrašnja politika. Počev od ovog poslednjeg, mi bi hteli na ovom mestu da damo nekoliko glavnih crta.

Narodna revolucionarna Skupština

Prva perioda čehoslovačke unutrašnje politike, koja počinje 28. oktobra 1918., završava se opštim izborima 1920. Ona jasno obeležava izuzetne okolnosti, koje obeležavaju kraj rata i uspostavljanje mira; perioda čisto revolucionarne prirode, koja se pojavljuje u obliku prve čehoslovačke Vlade čije je funkcije preuzelo na sebe Narodno Veće. Ovom poslednjem palo je u deo da izvrši odvajanje Čehoslovačke od Austro-Ugarske, da izda prve zakone koje mu je nametalo tadašnje stanje, a naročito privremeni Ustav (12. novembar) i pripremi saziv Ustavotvorne Skupštine. Za ovaj se posao Narodno Veće moglo da osloni na potpuno poverenje zemlje, pošto je bilo sastavljeno od predstavnika sviju partija.

Njegovih 30 članova bili su ovako razdeljeni: 8 agraraca, 7 socijal-demokrata, 4 čehoslovačkih socijalista (ili nacionalnih socijalista), 4 narodna demokrata (izuzimajući G. Kramarža (Kramař), Predsednika Veća), 4 narodnjaka (katolička), 1 staroček i 1 naprednjak.

Dva dana po državnom udaru od 28. oktobra 1918. Narodno Veće odlučuje da sazove Narodnu Ustavotvornu Skupštinu, koja je u stvari trebala da proširi Narodno Veće i čiji je broj delegata, u svakoj partiji, morao biti ušestorostručen. Pored toga, delegacija agrarne partije povećana je sa 7 članova, socijaldemokrata sa 11 članova, narodnih demokrata sa 9 i čehoslovačkih socijalista sa 3 s tim, da te partije prime u svoju sredinu predstavnike sličnih grupa, koje nisu bile zastupljene u Narodnom Veću. Prema tome, prva čehoslovačka Narodna Skupština bila je sastavljena ovako: 55 agraraca, 53 socijal-demokrata, 39 narodnih demokrata, 29 čehoslovačkih socijalista, 24 narodnjaka (katolika)^{1.}, 6 naprednjaka, 6 staročeha i 40 Slovaka, čiji je broj posle toga bio popet na 54. Skupština je, dakle, u celini imala 270 poslanika.

1.) Čehoslovačka pučka stranka. Primjedba prevod.

Kramaržova vlada

Skupština se sastala prvi put 14. novembra. U toku ove prve sednice, koja je imala naročito svečan karakter, ona se jednodušno izjasnila za republikansku upravu zemlje izabравši, isto tako jednodušno za predsednika Republike G. Tomu Masaryka, i proglasivši da su sve veze između čehoslovačkog naroda i dinastije Habsburg-Lorraine prekinute pristupa najzad shodno privremenom Ustavu, izboru prve vlade Republike. Po prethodnom sporazumu partija i ovaj je izbor izvršen jednoglasno. G. Kramarž određen je za predsednika Ministarskog Saveta, G. Benešu dodeljeno je Ministarstvo Inostranih Dela, G. Habrmanu Ministarstvo Prosvete, G. Klofaču Narodna Odbrana, G. Prášku Poljoprivreda, G. Rašinu Finansije, G. Staněku Ministarstvo Gradjevina, G. Soukupu Ministarstvo Pravde, G. Adolphu Stránskom Ministarstvo Trgovine, G. Strěbrný-u Ministarstvo Pošta i Telegrafa, G. Šrobaru Narodno Zdravlje, G. Štefaniku Rat, G. Švehli Ministarstvo Unutrašnjih Dela, G. Verbenskom Ishrana, G. Winteru Socijalna Politika, G. Zahradniku Željeznice, a G. Hruban je bio naime-novan ministrom bez portfelja. Na 17 članova vlade, 4 su pripadala agrarcima, 3 čehoslovačkim socijalistima, 3 socijaldemokratima i 3 narodnim demokratima; narodnjaci^{2.)} i slovačka grupa imali su po jednog predstavnika u vladi; a dva člana u vladi, gg. Beneš i Štefanik, nisu pripadala ni jednoj partiji.

Vlada Kramaržova, koja označava prvu etapu u zakonodavstvu t. zv. revolucionarne Narodne Skupštine, bila je na vlasti osam meseci. Ona je imala za dužnost da održi integritet narodne teritorije, da osigura pravilan tok administraciji i da brani interese zemlje na Konferenciji Mira. Sem toga, ona je morala da se postara za rešenje ekonomskih teškoća iz toga vremena, naročito ishrane, kao i o međunarodnom položaju nove države. Ona je skoro uspela u svima zadacima.

2.) Pučka stranka — primjedba prevod.

U prvom redu ona je okončala dosta brzo pokušaj za ustanak, koga su pripremali neki nemački politički šefovi u Čehoslovačkoj i koji su bili proglasili nezavisnost onih delova Češke i Moravske, koji su naseljeni nemačkim stanovništvom, i spajanje istih sa Austrijom. Na suprot tome, spajanje Slovačke sa češkim provincijama izvršeno je sa najvećim teškoćama. U Slovačkoj se trebalo boriti protiv anarhije, koja je nastupila po odlasku najvećeg dela mađjarskih činovnika, protiv neprijateljstva mađjarskih i mađjarofilskih elemenata stanovništva i otkloniti teškoće stvorene još neregulisanim granicama.

10. decembra 1918. vlada je uspela da se izglasa zakon, kojim joj se dozvoljava da preduzme izvanredne, provizorne, mere u Slovačkoj. G. Šrobar u svojstvu aktivnog ministra, i sa punomoćijem da obezbedi red i poredak, odlazi u Slovačku. Svečanost postavljanja slovačke vlade izvršena je 1. februara 1919. u Bratislavi. Po dolasku komunističkog režima na upravu u Mađjarskoj nastale su nove i značajne komplikacije. Mađjarske komunističke trupe zauzele su Slovačku, koju su držali Česi, ali su bile isterane pomoću saveznika. Saveznici su posle ove krvave epizode utvrdili jednu provizornu demarkacionu liniju, koja se bez velikih promena održala sve do 12. juna 1919., kada bi utvrđena definitivna granica.

Isto tako u oblasti Tešena (Těšín) situacija je bila u dovoljnoj meri ugrožena, pošto su jedan njen deo bez boja zauzele poljske čete. Pošto je bez uspeha preporučila Poljacima da evakuišu ovu oblast, čehoslovačka vlada ju je zauzela oružanom silom, što je izazvalo nekoliko krvavih susreta. Intervencijom Konferencije Mira zaključeno je primirje u februaru 1919. a spor bi prenet na diplomatsko polje.

Program, koga je Kramaržova vlada formulisala 14. novembra, sadržavao je dve sledeće tačke: obezbediti ishranu stanovništva i konsolidovati ekonomske i finansijske osnove države. Trebalo je prebroditi teškoće, koje su nastupile usled istrošenosti u narodu s jedne i rasparčavanja Austro-Ugarske s druge strane. Rešenje pitanja aprovizacije došlo je u nadležnost Ministarstva Ishrane, koje je nasledilo austrijski sistem državne kontrole nad trgovinom najglavnijih namirnica za ishranu, što se smatralo kao preko potrebno u ovoj prelaznoj periodi; ono se moralo da postara da stanovništvo snabde žitom i brašnom kupovinama u inostranstvu, a sve je to povla-

čilo zaključenje zajmova. Što se tiče drugog zadatka, vlada je težila da, što je moguće pre, obezbedi novčanu nezavisnost Čehoslovačke u pogledu na Austro-Ugarsku. Ovo delo izvršio je sa potpunim uspehom G. Rašín, ministar Finansija.

Zakon od 25. februara 1919. propisao je štempliranje novčanica u opticaju, osnivanje bankarskog Ofisa, naplatu metalnog novca, koji je imao da posluži kao baza novoj moneti (zakon od 25. februara 1925. zaveo je zajam u zlatu, u srebru i u stranim devizama). Sve ovo učinilo je da se novčana reforma ostvari pod izvrsnim okolnostima, poštedito zemlju od strašnih kriza i ubrzalo njeno ekonomsko i finansijsko ozdravljenje. Kramaržova vlada podnela je Narodnoj Skupštini, u maju 1919., prvi čehoslovački budžet, koji je predviđao redovne rashode u sumi od **2.124,849.145 kruna**, vanredne rashode u sumi od **3.829.164.404 kruna**; a kao redovne prihode sumu od **2.306,620.802 kruna** i kao vanredne sumu od **505,762.698 kruna**.

Već u ovoj svojoj prvoj etapi čehoslovačka unutrašnja politika težila je cilju, koga joj je predsednik Masaryk, u svojoj poslanici od 22. decembra 1918., označio sa ovim rečima: »Svi građani sa dobrom voljom, bez obzira na stalež, veru i narodnost, mogu od ove zemlje na naprave demokratsku državu za primer, čija će dužnost biti da štiti interese svoga slobodnog življa«. Izvestan broj zakona, izglasani u ovoj eposi, svedoči o ovom demokratskom naporu. Pomenimo: Privremeni Ustav, koji je učinio Čehoslovačku demokratskom republikom sa predsednikom na čelu; zakoni, koji nište plemićke titule i staleže; zakon o opštinskim izborima u sasvim demokratskom duhu i ispunjen istim duhom čehoslovačke revolucionarne borbe. Ovaj zakon daje pravo glasa za opštinske izbore svima građanima, bez razlike pola, koji su navršili 21 godinu starosti i nastanjeni su bar tri meseca u dotičnoj opštini. On označava kraj povlasticama u imanju i polu, protiv čega su se Česi uzaludno borili kroz dugi niz godina pod austro-ugarskom upravom, i na taj način daje mladoj republici karakter moderne demokratske države. Zaista, reforma od ovako velike važnosti i nije mogla biti ostvarena bez borbi. Fakat, da je ona u relativno kratkom vremenu ostvarena, svedoči o nadmoćnosti ove demokratske ideje u čehoslovačkom životu.

Drugu reformu, isto tako važnu i ispunjenu istim duhom, ostvarila je Kramaržova vlada: Hteli bi da govorimo o agrarnoj reformi, kojom se htela da zadovolji »soif de

terres«³⁾ siromašnog zemljoradničkog življa, u isti mah da spreči iseljavanje i da se popravi u izvesnoj meri, velika istorijska nepravda: većina velikih nepokretnih imanja nalazila se u rukama plemstva, koje je bilo strano narodu; ove su mu zemlje bili podarili Habsburgovci posle bitke na Beloj Gori, a pošto su bile konfiskovane od naroda i od češkog plemstva.

Reformu je pripremila jedna parlamentarna komisija, koju su sačinjavali 32 člana i koja je završila svoj rad 16. aprila 1919. Principi izradjenog zakona predstavljaju rezultat kompromisa između socijalista i drugih partija. Oni predviđaju sekvestraciju imanja, koja prelaze 150 hektara zemlje oranice ili 250 hektara zemlje uopšte, ma da isti ništa ne predviđaju o naknadi sopstvenicima čija su imanja eksproprijirana. Socijaliste su tražile da se utvrdi jedna veća stopa za imanja koja se ne mogu otudžiti, kao i da se eksproprijacija vrši samo u korist privatnih sopstvenika. Zakonu o sekvestriranju zemlje sledovao je čitav niz zakonskih tekstova, naročito zakon od 27. maja 1919. koji predviđa dodeljivanje zemlje malim zemljoradnicima.

I ako je osetan uticaj socijalističkih grupa u realizovanju agrarne reforme, koje su imale vrlo važnu ulogu i u vladi i u Narodnoj Skupštini, i koje su se oslanjale na razvijanje socijalizma u Evropi, ipak se on još više izražava u nizu socijalnih zakona koje je Kramaržova vlada sprovela kroz Revolucionarnu Narodnu Skupštinu. Na ovom polju isto tako vlada je ostala verna zamisli kojom je bio inspirisan pokret za oslobođenje. Među glavnim zakonima, koji su izglasani u ovoj episi, vredno je napomenuti na prvom mestu zakon o osmočasovnom radnom danu, koji je usvojen 19. decembra 1918. a stupio na snagu 13. januara 1919. Ovim zakonskim tekstom Čehoslovačka postaje avangardom progresu; ona je prva ostvarila reformu, koja je zatim postala sastavnim delom Medjunarodnog zakonika rada.

Još jednu reformu sličnog karaktera ostvarila je Kramaržova vlada, a to je zakon o pomoći na slučaj besposlice, koji je izglasan na ograničeno vreme 10. decembra 1918., zatim ga je vlada produžila 12. februara 1919., 27. marta 1919., i najzad, na neograničeno vreme predviđa se ova pomoć zakonom od 10. aprila 1919.

3.) Žed za zemljom — primjedba prevod.

U ovoj periodu izglasani su takodje slični zakoni, kao zakon o osiguranju na slučaj bolesti od 10. maja 1919., zakon od 27. decembra 1918. o zaštiti kirajdžija i razni drugi zakonski tekstovi, koji predviđaju suzbijanje stanbene krize. Prilikom pretresanja svih ovih reformi obe socijalističke stranke, sa malom naprednjačkom grupom⁴⁾, činele su jedan socijalistički blok. Blagodareći isključivo ovom zajedničkom naporu mogla su da se tako brzo reše sva ova složena pitanja.

Slika, koju ovde iznosimo, o radu Kramaržove vlade ne bi bila potpuna, ako bi propustili da što rečemo o njenoj aktivnosti na polju prosvete i vere.⁵⁾ I u tome je ona zadahnuta idejama o progresu i slobodi duha, a te iste ideje vodile su pokretače čehoslovačkog revolucionarnog pokreta. Veliki krediti i velika pažnja bili su posvećeni nastavi, naročito u Slovačkoj gde je iz osnova morala biti izmenjena, jer je svojevremeno bila samo zgodno orudje u rukama Budimpešte, koja se njime služila da denacionalizira slovačko stanovništvo. Materijalni i pravni položaj nastavnčkog kora bio je poboljšán (zakon od 23. maja 1919. izjednačuje položaj učitelja sa položajem državnih činovnika), a narodna nastava bi razgranjena (zakon od 7. februara 1919. o besplatnim predavanjima za narod). Isto tako na polju više nastave pokazani su veliki uspesi Zakonom od 20. januara 1919. ustanovljen je drugi češki Univerzitet u Brnu, u Moravskoj, koga su Česi odavna tražili bez uspeha od austrijske vlade, a zakonom od 27. juna osnova se Univerzitet u Bratislavi. Medjutim do rešenja pitanja odvajanja crkve od države nije došlo; uprošćavanje nastave izvršeno je zakonom od 10. aprila 1919., koji predviđa da nastavničku službu mogu vršiti svi građani bez obzira na veru. Sem toga, zakonom se od 30. februara 1919. zabranjuje upotreba svešteničkih predikaonica u cilju političkih agitacija.

U svemu, unutrašnji rad Kramaržove vlade bio je prožet duhom sporazuma i međustranačke tolerancije i ona je uspela da ostvari važne, socijalne i demokratske, reforme. Medjutim, polet, koji je u tom vremenu imao socijalizam u Čehoslovačkoj — kao što je to slučaj sa celom Evropom — ojačao je moralni položaj socijalističkom bloku u Narodnoj Skup-

4.) Modračkoveci (socijaliste naprednjaci) — primjedba prevod.

5.) Vidi: Organisation de l'enseignement en Tchécoslovaquie, par Mikuláš Šmok — Prague, édition »Orbis« 1924. i La question religieuse en Tchécoslovaquie par Em. Rádl — Prague 1922.

štini i vidno obeležio nesrazmeru, koja je postojala izmedju socijalističkih predstavnika u Parlamentu i stvarne snage socijalističkih efektivu u zemlji. Svesnost o ovoj nesrazmeri pokvarila je odnose izmedju socijalističkih i buržoaskih stranaka i nagonila prve da traže skore opštinske izbore, koji bi pružili priliku dvama taborima da okušaju svoje stvarne snage. Ovo nezadovoljstvo izbio je posle nereda, koji su izbili u Pragu i u unutrašnjosti zbog skupoće života, i posle ostavke dva člana vlade, narodnih demokrata, koja je povukla ostavku celog kabineta.

Prva Tusarova vlada

Opštinski izbori od 15. juna 1919. zaista su pokazali, da sklop vlade i Narodne Skupštine ne odgovaraju stvarnoj brojnoj vrednosti raznih stranaka. Tako je grupa nacionalnih demokrata, koja je do tog doba brojala 46 poslanika i 4 ministra, dobila 250.336 glasova, dakle 12 posto od ukupnog broja glasova; dok su socijaldemokrate imale 934.901, čehoslovačke socijaliste 484.743 i agrarci 637.013. Prirodna posledica ovih izbora bila je ta, da je vlada demisionirala i da je obrazovana vlada od stranaka koje su pobedile na izborima. Tako je Predsednik Republike potpisao ukaz o novoj vladi 8. jula 1919., kojoj je na čelu bila jedna od najvećih ličnosti socijal-demokratske stranke, g. Vlastimir Tusar, u tom vremenu čehoslovački opunomoćeni ministar u Beču. Sem Predsednika Ministarstva medju članovima nove vlade bilo je 3 socijaldemokrate: gg. Hampl (Gradjevina), Winter (Socijalna Politika), i Habrman (Prosveta); 4 čehoslovačke socijaliste: gg. Klofač (Narodna Odbrana), Stříbrný (Železnice) — koji je zamenjen 17. septembra sa g. Franke — Heidler (Trgovina) i g. Veselý (Pravda) i 4 agrarca: gg. Švehla (Unutrašnja Dela), Horáček (Finansija) — zamenjen 9. oktobra sa g. Sonntagom — Prášek (Poljoprivreda) i Staněk (Pošte). Najzad Slovake su predstavljali gg. Šrobar (Narodno zdravlje) i Houdek (Ishrana), a g. Beneš, koji nije pripadao ni jednoj stranci, zadržao je Ministarstvo Inostranih Dela.

Nova vlada — koja zbog svog sklopa bi nazvana »Koalicija crveno-zelena« — podnela je Narodnoj Skupštini veliki i smeo program; izjavila je da želi nastaviti politiku prošle vlade i produžiti rad na konsolidaciji države, naročito u Slovačkoj, gde je poredak morao biti uspostavljen posle najezde mađarskih četa.

Nova vlada stavila je sebi u zadatak, izmedju ostalog, da stvori potrebne uslove, koji bi omogućili saradnju Čehoslovaka sa etničkim manjinama uopšte, a sa nemačkom manjinom naročito, kao i da nastavi ekonomski rad ranije vlade šireći

trgovačke veze svoje zemlje sa inostranstvom, stvarajući uravnotežen budžet i ostvarujući važne fiskalne reforme, naročito ustanovljene poreze na kapital; najzad, ona je namerala da nastavi školsku i socijalnu politiku u čisto naprednom duhu. Nastojala je osobito na ostvarenju agrarne reforme, na osnivanju radničkih komora i da uvede jedan savršen način društvenih osiguranja. Uopšte, nova vlada je još jasnije isticala od svoje predhodnice demokratski i napredan karakter čehoslovačke politike i obilnost njenih socijalnih zadataka. U tom pogledu bila je podržavana moćnim radničkim pokretom, koji je rastao i koji je zbog struja koje su se pojavile u drugim evropskim zemljama, naročito u Rusiji, tada težio da uzme radikalniji i dosta obeležen karakter.

Tusarova vlada ostala je na vlasti do prvih zakonskih izbora. Ova perioda obeležena je konsolidacijom međunarodnog položaja Čehoslovačke. Interesi zemlje branjeni su sa uspehom na Konferenciji Mira. Sen-Žermenski Ugovor sa Austrijom potpisan je 10. septembra 1919., a u isto vreme tako zvani mali Sen-Žermenski Ugovor, koji obezbeđuje prava manjinama u Čehoslovačkoj. G. Beneš, ministar inostranih dela, vratio se u Prag pred kraj septembra i 30. istog meseca dao je ekspoziciju o spoljnoj situaciji. Pod njegovom upravom razvijanje trgovačkih odnosa između Čehoslovačke i susjednih zemalja koraknulo je unapred. Blagodareći njemu, odnosi između Austrije i Čehoslovačke postali su uskoro prijateljski i bio je pripremljen teren za buduće političke sporazume.

Ekonomska konsolidacija zemlje nailazila je na velike teškoće, koje su prinudile vladu da pribegne novim zajmovima. Zakonom od 10. aprila 1919. god. vlada je bila ovlašćena da zaključi u Sjedinjenim Državama zajam od 179 miliona dolara, od koga su 54 miliona namenjena kupovini hrane i 100 za popravku monete. Drugi državni zajam od 880.000 kruna bio je obnarodovan 4. oktobra 1919., a u februaru 1920. treći (u zgoditcima), koji je imao za cilj da pomogne proizvodnji. Zakonom od 7. oktobra 1919. vlada je izvršila izjednačenje činovničkih plata, što je prouzrokovalo izdatak od 600 miliona kruna. Ovo novo opterećenje, kome su se uskoro pripojila i druga (pomoć nezaposlenima, invalidima i t. d.), stvorilo je potrebu, da se odmah pristupi obimnoj fiskalnoj reformi, specijalno da se ustanovi izvanredna poreza na kapital. Ovo pitanje, koje je bilo predmet ljutih borbi pod prošlom vladom,

definitivno je rešeno u aprilu 1920. oporezivanjem imanja i prihoda od imanja. Državni budžet za 1920. godinu predviđao je **10.416,175.920 kruna** rashoda i **7.750,770.773 kruna** prihoda, što je prouzrokovalo deficit od **2.665, 405.147 kruna**.

Shodno svome programu Tusarova vlada aktivno je privodila u delo agrarnu reformu. Zakonom od 11. jula 1919. osniva se agrarni Ofis; potonji zakoni regulisali su glavne norme reformne naročito dodeljivanje eksproprijirane zemlje koja je išla u prilog ne samo privatnih sopstvenika nego i kooperativa i na taj način dovela u saglasnost gledišta i agraraca i socijalista. Na polju socijalne politike vlada je uspevala da se 17. jula 1919. primi zakon, koji se odnosi na rad dece, a zakon od 20. februara 1920. predviđa kredit od pola miliona za osakaćene i naslednike umrlih vojnika. Zakon od 25. februara 1920. određuje učešće rudarskih radnika u administraciji i dobitima rudničkih preduzeća. Jedan potonji zakon ustanovljava savete preduzeća i okruga u rudarskoj industriji i time označava prvu etapu jednog posve novog zakonodavstva, prema kome radnici učestvuju u upravi i koriste industrijskih preduzeća. Za ovim zakonom dolazi drugi o arbitražnim sudovima u rudarskoj industriji. S druge strane, pak, zakon od 5. decembra 1919. regulisao je pitanje plata činovnicima u metalurzijskoj industriji. Najzad, zakon od 12. decembra 1919. odobrava rad u kući.

Na polju nastave Tusarova vlada sledovala je već istražirani put svoje predhodnice (Zakon od 22. jula 1919. o narodnim bibliotekama, zakon od 29. januara 1920., zakon o organizaciji zvanih »ekonomskih« narodnih škola). Sem toga zakon od 22. maja 1919. vrši promenu bračnog prava; od toga, pored crkvenog braka, zakon uslovljava kao obavezan civilni brak; pored toga, i u svakom slučaju legalne veze, može se da izvrši razvod (to se podrazumeva i među katoličkim supružnicima). Na posletku zakon od 24. jula 1919. ništi odredbu, po kojoj se do tada učiteljice nisu mogle udavati.

Ali najveći zadatak Tusarove vlade bio je izrada Ustava. Najpre je trebalo rešiti pitanje, da li da Ustav izgleda revolucionarna Narodna Skupština ili Parlamenat izabran od naroda. Budući da se poznato držanje većine Nemaca u Čehoslovačkoj nije promenilo, usvojena je prva solucija. Zatim je trebalo u samoj komisiji, kojoj je to specijalno stavljeno u zadatak, utvrditi opšte ustavne principe i spremiti tekst. Predmet

najživljih rasprava bilo je pitanje da li će zakonodavna vlast biti vršena od jednog ili dva doma. Nacionalne demokrate su tražile, da se pored Narodne Skupštine ustanovi i Senat, čija bi trećina članova bila izabrana od naroda, a ostatak da imenuje Predsednik Republike, visoke institucije i javne korporacije. Sa svoje strane socijal-demokrate tražile su jednodomni sistem. Najzad se odlučilo za dva doma s tim, da oba budu birana na istim demokratskim osnovama sa razlikom, što je birač za senat morao biti najmanje star 26 godina. Isto tako žestoka se borba vodila oko nekoliko drugih, bitnih, odredaba Ustava, naročito što se tiče odvajanja crkve od države, sistem vojničkog uređenja, a ponaosob unošenje u Ustav zakona o jezicima. Najposle, Ustav bi primljen na sednici od 29. februara 1919. I ako je on rezultat mnogih kompromisa, ipak je delo visoke vrednosti, sav prožet demokratskim duhom i progresom. Isto se to može reći i o izornoj uredbi za Narodnu Skupštinu, koja se osniva na proporcionalnom sistemu, i za jemčava svima manjinama i frakcijama, ma koliko one bile neznatne, da budu zastupane prema svojim važnostima. U Ustav su unete sve obveze, koje su čehoslovački predstavnici primili potpisujući ugovore o miru. On sadržava sve odredbe ugovora zaključenog 10. septembra 1919. između Čehoslovačke i sila saveznica.

Pošto je Ustav primljen, Narodna Skupština izglasala je 19. marta 1920. zakon o vojničkom uređenju, koji, i ako predviđa u principu stvaranje narodne milicije, zbog prilika uvodi privremeno vojničku službu od godine dana, čije trajanje treba da bude postepeno smanjeno.

Posle svega, ako Tusarova vlada nije uspela da privede u delo sve poslove koje je primala na sebe uzimajući vlast, ona je ipak došla do pohvalnog rezultata nastavljajući stabilizaciju, koju je bila preduzela njena predhodnica. Među pitanjima, koje je ostavila nerešenim, treba na prvom mestu pomenuti nemački problem. Nemačka manjina je istrajala u svojoj nesalomljivoj opoziciji prema čehoslovačkoj Državi, i ako je vlada sve predvidela da bi se omogućilo zbliženje. Isto tako nije bilo moguće rešiti sva postavljena pitanja u Slovačkoj. Zakonom od 22. jula 1919. ustanovljeno je ministarstvo za administrativno izjednačenje, kome je stavljeno u dužnost da izvrši izjednačenje mađarskog zakonodavstva, na snazi u Slovačkoj, sa zakonodavstvom koje važi za ostale provincije

zemlje. Početkom 1919. godine uticaj neprijateljskih elemenata prema zemlji pojavio se u samoj slovačkoj pučkoj stranci (katoličkoj). Opat Hlinka, šef ove grupe, traži potpore u inostranstvu da bi ostvario svoj autonomistički program.

S druge strane od početka 1920. unutrašnja situacija zemlje pretila da bude uzburkana teškom krizom, koja se pojavljuje u srcu socijal-demokratske stranke. U januaru 1920. stvara se u ovoj stranci disidentska grupa, marksistička ljevica, koja je, sve više i više zadahnuta komunističkom propagandom, počela žestoku borbu sa desnim strankinim krilom zbog vladine politike. Ova borba postaje naročito oštra po povratku iz Moskve, u proleće iste godine, šefa nove grupe, g. Šmerala. Napori socijaldemokratske stranke, da spreči širenje ove pocepanosti, ostali su uzaludni.

Posle zakonodavnih izbora

Opšti izbori izvršeni su 18. i 25. juna 1920.⁶⁾ Oni označavaju kraj prve periode čehoslovačke unutrašnje politike. Ova se prva perioda, koju označavaju imenom »revolucionarna« završava sa usvajanjem svih velikih zakonodavnih mera, koje su trebale da osiguraju osnove mlade republike. Imalo je još da se stavi sudbina zemlje u ruke narodu, koji je prema Ustavu suveren.

Shodno Ustavu i izbornoj Uredbi broj poslanika utvrđen je na 300, a senatora na 150. Izbori nisu izvršeni u izornoj oblasti Tešena (Těšín), pošto granice ove oblasti nisu bile još u ovom vremenu definitivno utvrđene, kao ni u izornoj oblasti Užgoroda (Užhorod — Podkarpatska Rusija), jer ista nije još bila u rukama Čehoslovačke. Prema tome, izabrano je samo 281 narodni poslanik i 142 senatora. Rezultati glasanja, koji su izvršeni 18. aprila za Narodnu Skupštinu i 25. aprila za Senat, sledeći su:

I. ČEHOSLOVAČKE STRANKE.

1. Socijal-demokratska stranka
Narodna Skupština: 1.590.520 glasova, 74 mandata
Senat: 1.466.958 glasova, 41 mandata
2. Narodna stranka (katolička)⁷⁾
Narodna Skupština: 699.728 glasova, 33 mandata
Senat: 622.406 glasova, 18 mandata
3. Zemljoradnička stranka
Narodna Skupština: 603.618 glasova, 28 mandata
Senat: 530.388 glasova, 14 mandata
4. Čehoslovačka socijalistička stranka (narodne socijaliste).
Narodna Skupština: 500.821 glasova, 24 mandata
Senat: 373.913 glasova, 10 mandata

6.) Izbori su izvršeni 18. i 25. aprila 1920. god. a po odluci Ministarskog Saveta od 2. marta 1920. god. Prema tome pišev navod je netačan, a možda i slučajan. Vidi Ročenu za 1919.—1920. god. Privedba prevodiočeva.

7.) Pučka katolička stranka — privedba prevod.

5. Nacionaldemokratska stranka
Narodna skupština: 387.552 glasova, 19 mandata
Senat: 354.561 glasova, 10 mandata
6. Narodna zemljoradnička slovačka stranka.
Narodna Skupština: 242.045 glasova, 12 mandata
Senat: 181.289 glasova, 6 mandata
7. Zanatlijska i maloprodavaca stranka⁸⁾
Narodna Skupština: 122.813 glasova, 6 mandata
Senat: 107.674 glasova, 3 mandata
8. Socijal-naprednjačka stranka (grupa Modráčeka)⁹⁾
Narodna Skupština: 58.580 glasova, 3 mandata
Senat: 3.050 glasova, 0 mandata
9. Stranka malih zemljoradnika.
Narodna Skupština: 42.670 glasova, 0 mandata
Senat: 21.931 glasova, 0 mandata
10. Nezavisna stranka (grupa Prmar).
Narodna Skupština: 5.252 glasa, 0 mandata
11. Slavska socijalistička stranka (grupa Choc).
Narodna Skupština: 2.024 glasa, 0 mandata.

Ukupno:

Narodna Skupština: 4.235.623 glasova, 199 mandata
Senat: 3.682.170 glasova, 102 mandata.

II. NEMAČKA STRANKA:

1. Socijal-demokratska stranka.¹⁰⁾
Narodna Skupština: 689.589 glasova, 31 mandata
Senat: 593.344 glasova, 16 mandata
2. Nacionalna i nacionalnosocijalistička stranka.
Narodna Skupština: 328.735 glasova, 15 mandata
Senat: 284.720 glasova, 15 mandata
3. Savez zemljoradnika.¹¹⁾
Narodna Skupština: 241.747 glasova, 11 mandata
Senat: 210.700 glasova, 6 mandata

8.) Zanatlijska stranka srednjih klasa. Glasalo je za Narodnu Skupštinu 122.660 lica, prema tome navod pišev netačan. Vidi Ročenu za 1919.—1920. g. Privedba prevodiočeva.

9.) Čehoslovačka radnička stranka — Modráčkovci — privedba prevod.
10.) Za Narodnu Skupštinu glasalo je 688.201 lice; vidi Ročenu za 1919. do 1920. god. — privedba prevod.

11.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 241.723 lica; a u Senatu dobili su 7 mandata. Vidi Ročenu za 1919.—1920. g. — privedba prevod.

4. Hriščanska socijalistička stranka.¹²⁾
 Narodna Skupština: 156.751 glasova, 10 mandata
 Senat: 141.334 glasova, 4 mandata
5. Demokratsko-liberalna stranka.¹³⁾
 Narodna Skupština: 32.595 glasova, 5 mandata
 Senat: 21.195 glasova, 3 mandata
6. Socijalna stranka.
 Narodna Skupština: 7.630 glasova, 0 mandata
7. Ostale grupe.¹⁴⁾
 Narodna Skupština: 129.013 glasova, 0 mandata
 Senat: 112.471 glasova, 0 mandata
- Ukupno:**
 Narodna Skupština: 1,586 060 glasova, 72 mandata
 Senat: 1,363.768 glasova, 37 mandata

III. MADJARSKE STRANKE:

1. Zemljoradnička stranka¹⁵⁾:
 Narodna Skupština: 26.520 glasova, 1 mandat
2. Nacionalna stranka:
 Narodna Skupština: 4.212 glasova, 0 mandata
- Ukupno:**
 Narodna Skupština: 30.734 glasova, 1 mandat
 Senat: 40.302 glasova, 1 mandat

IV. SPOJENE NEMAČKO-MADJARSKE STRANKE:

1. Hriščanska socijalistička stranka¹⁶⁾:
 Narodna Skupština: 139.355 glasova, 5 mandata
 Senat: 100.658 glasova, 2 mandata
2. Socijaldemokratska stranka¹⁷⁾:
 Narodna Skupština: 108.546 glasova, 4 mandata
- Ukupno:**
 Narodna Skupština: 247.901 glasova, 9 mandata
 Senat: 100.658 glasova, 2 mandata

12.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 212.999 lica. Prim. prevod.

13.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 105.418 lica. Primedba prevod.

14.) Nisu dobile izborni količnik ni u jednoj izbornoj oblasti.

15.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 26.464 lica. Vidi Ročenku za 1919. do 1920. god. — primedba prevod.

16.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 139.246 lica; vidi Ročenku za 1919. do 1920. god. — primedba prevod.

17.) Za Narodnu Skupštinu glasalo 108.926 lica, — primedba prevod.

V. JEVREJSKE STRANKE¹⁸⁾:

Narodna Skupština: 79.714 glasova, 0 mandata
 Senat: 59.913 glasova, 0 mandata

OPŠTI ZBIR¹⁹⁾:

Narodna Skupština: 6,200.032 glasova, 281 mandata,
 Senat: 5,226.811 glasova, 142 mandata.

Druga Tusarova vlada

Čehoslovačke stranke dobile su 68.6% od celokupnog broja glasača, nemačke stranke 25.6%, madjarske stranke 0.5%, nemačko-madjarske stranke 4% i jevrejske stranke 1.3%. S druge strane 49.4 čehoslovačkih glasova pripalo je »buržoaskim« strankama, a 40.6 % socijalističkim strankama.

Kako su ovi rezultati pokazali, da agrarna i socijalističke grupe imaju većinu u zemlji, to je predsjednik republike ponova poverio mandat za sastav vlade g. Tusaru. Novo Ministarstvo naimenovano je 25. maja 1920., ali je moralo biti rekonstruisano pre jesenje parlamentarne sesije. Njegov sastav bio je sledeći: gg. Tusar (socijal-demokrata) Predsedništvo Ministarstva i Narodnu Odbranu; Meissner (socijal-demokrata) Pravdu; Johanis (socijal-demokrata) Ishranu; Derer (socijal-demokrata) Ministar za Slovačku; Winter (socijal-demokrata) Socijalnu Politiku; Habrman (socijal-demokrata) Prosvetu; Stříbrný (češki socijalista) Železnice; Vrbenský (češki socijalista) Gradjevine; Beneš (izabran na listi češke socijalističke stranke) Spoljne Poslove; Sonntag (zemljoradnik) Trgovinu; Švehla (zemljoradnik) Unutrašnja Dela; Prášek (zemljoradnik) Poljoprivredu, zamenjen po tom sa g. Sonntagom. Sem toga dve socijaliste, gg. Engliš i Hotowetz, bile su uzete u vladu za Finansije i za Spoljnu Trgovinu. Portfelj Ministarstva Narodne Odbrane bio je dodeljen 16. jula 1920. g. Markoviču (slovačkom socijal-demokrati).

Prva sednica nove Narodne Skupštine održana je 18. maja, a bila je posvećena izboru predsedništva. Izabrani su: Tomášek, predsednik, gg. Botto, Buřival, Hruban i Czech, podpredsednici. Zatim su se oba doma sastala da izvrše izbor predsednika republike. Za Predsednika je ponova izabran g.

18.) Nisu dobile izborni količnik ni u jednoj izbornoj oblasti.

19.) U svom zvaničnom izveštaju Narodna Skupština (Ročenka za 1919. do 1920.) na strani 53. iznosi, da je za Narodnu Skupštinu glasalo 6,198.148 lica. — Primedba prevod.

Masaryk sa 284 na 411 glasova. G. Naegle, nemački kandidat, dobio je 61 glas, dok je njih 60 parlamentaraca glasalo praznim listićima. Nova vlada pročitala je svoju deklaraciju 1. juna. To je prvi put, da se vlada svojom deklaracijom obraća ne samo čehoslovačkim parlamentarcima, već i predstavnicima nemačke narodnosti u Čehoslovačkoj. Isto tako ona je primila na sebe da opovrgne kritike, koje su nemačke stranke upućivale čehoslovačkoj politici, a postarala se, da se zakonodavna vlast revolucionarne Narodne Skupštine smatra produženjem rada Konferencije Mira. Osim toga, ona je izjavila, da Nemci nisu bili odstranjeni od parlamentarnih radova voljom ili greškom čehoslovačke većine, već svojim sopstvenim držanjem. Zatim je vlada pobrojala poslove, koje je stavila sebi u zadatak da izvrši: da poboljša aprovizaciju i uopšte ekonomsko stanje, da dovede budžet u ravnotežu i podstakne kredit, da poboljša državne finansije čuvajući se beskorisnih eksperimenata, da će nastaviti izvođenje agr. reforme, pripremiti nacionalizaciju rudarske industrije, uvesti socijalna osiguranja i, najzad, izvršiti administrativnu reformu, primjenjujući je u prvom redu u Slovačkoj. Vlada je rezimirala svoj program u sledećem: Red i razvoj demokratskih i socijalnih institucija u unutrašnjosti zemlje, mir izvan. Čitanje vladinog expozea bilo je praćeno deklaracijom nemačkih stranaka. Ove poslednje uveravale su, da nemačko stanovništvo nikada nije izrazilo želju da zajedno sa Česima osnuje Čehoslovačku Republiku. Ona je rezultat sile, dodale su one. Nemci neće nikad priznati njen Ustav i tražiće svoje pravo da slobodno raspolazu svojom sudbinom, pošto je ovo pravo bilo pogaženo spajanjem »nemačkih teritorija« zemalja Češke Krune Čehoslovačkoj. Ova deklaracija, koju su u blažoj formi ponovile nemačke socijaliste, i koja je učinjena i pred Senatom, učinila je kraj svima nadama na saradnju sa Nemcima, koje su Česi do tada gajili. Ona je za dugo odredila držanje nemačkih parlamentaraca u Narodnoj Skupštini i odgodila svako rešenje nemačkog problema u Čehoslovačkoj.

Druga Tusarova vlada primila je vlast pod teškim uslovima, jer je većina na koju se oslanjala, bila vrlo slaba (144 na 281 glas u Narodnoj Skupštini). Pri svem tom vladin program su odobrila oba doma posle diskusije, koja je trajala nekoliko dana i u kojoj su Nemci imali moćan položaj. S leva je vlada bila bijena komunističkim elementima socijal-demo-

kratske stranke, koji su sve njene akte i odluke smatrali nedovoljno radikalnim, i s desna nacional-demokratskom strankom, kao i konzervativnim krilom zemljoradničke grupe (koje je kao šefa imalo g. Prášeka). Dok su narodne demokrate našle povoda da kritikuju vladinu politiku u razvoju pitanja Tešena (Těšín) i projekat zakona o konverziji austro-ugarskih ratnih zajmova, koje je vlada htela da isplati po 75%, g. Prášek je naročito osudjivao održavanje državne kontrole nad trgovinom najglavnijim namirnicama za ishranu, koju je vlada smatrala potrebnom. Na posletku je zakon o austro-ugarskim ratnim zajmovima bio usvojen sa neznatnom većinom i protiv opozicije narodnih demokrata i Nemaca, a žetva u zemlji bila je uzapćena u korist države, a na osnovu jednog dekreta. Pred ovakovim stanjem stvari g. Prášek je podneo svoju ostavku na položaj u vladi 22. juna. Njega je zamenio g. Sonntag, zemljoradnički poslanik iz Moravske.

S druge strane Tusarova vlada je uspela da se primi zakon o stvaranju Ofisa za spoljnu trgovinu, a u mesecu junu, učinila je da se izglasa Ugovor sa Austrijom, koji je imao za cilj da osigura zaštitu manjine i da reguliše pitanje državljanstva i pravo zavičajnosti. Zatim je Parlament bio odložen do oktobra meseca. Jedna stalna komisija nastavila je da se sastaje radi svršavanja hitnih poslova; ona je saslušala dva ekspoeza g. Beneša, Ministra Inostranih Dela, o pitanju Tešena i o Maloj Antanti.

Otvaranju Parlamenta predhodile su važne promene u političkoj situaciji. Kriza socijal-demokratske stranke došla je do svoje kulminacione tačke. Pošto je stranka bila sazvala kongres za 25. septembar, to je levo krilo, koje je sve više i više padalo pod uticaj III. Internacionalne, razvilo žestoku borbu da majorizira stranku i da dobije pristanak kongresa za Komunističku Internacionalu. Pred tim napadom, izvršni odbor Socijaldemokratske stranke sastao se 14. septembra i odlučio, da strankini predstavnici u vladi podnesu svoje ostavke. Ova je odluka bila motivisana s jedne strane time, što socijal-demokratski ministri predstavljaju samo jednu strankinu frakciju, i s druge strane potrebom, da se grupi omogući sloboda akcije s obzirom na borbu, koja se pripremala. Ostavka socijal-demokratskih ministara bila je odobrena, a ostavku celokupne vlade primio je Predsednik Republike 15. septembra 1920. god.

Černýeva vlada²⁰.

Istog dana g. Černýu, pokrajinskom namesniku za Moravsku²¹), poverena je misija da obrazuje poslovnu vladu sa ciljem, da nastavi politiku vlade u ostavci. U pismu, koje je ovom prilikom uputio g. Černýu, Predsednik Republike je naglasio, da nova vlada mora imati privremeni karakter.

Ovu vladu sastavljenu od visokih državnih činovnika, sačinjavale su sledeće ličnosti: gg. Černý (Predsedništvo Vlade i Unutrašnja Dela), Djeneral Husák (Narodnu Odbranu), Šusta (Prosvetu), Engliš (Finansije), Fatka (Pošte), Burger (Železnice), Brdlik (Poljoprivredu), Popelka (Pravdu), Kovařík (Gradjevine), Gruber (Socijalnu Politiku), Procházka (Narodno Zdravlje), Průša (Ishranu), Fajnor (Izjednačenje Zakonodavstva), Mičura (Ministar za Slovačku). Sem toga, gg. Beneš (Spoljne Poslove) i Hotowetz (Trgovinu), članovi prošle vlade, koji su ušli takodjer u novu vladu.

Ako je sistem parlamentarne vladavine na ovaj način odstranjen, koji dolikuje u najvišoj meri demokratiji i ustavnim odredbama, koje karakterišu čehoslovački narod, ipak je bilo van svake sumnje u svesti svih građana, da se ovde radi o jednom čisto privremenom rešenju, kojim se imalo da nadje izlaz iz čorsokaka u koji ih je bila naterala socijalistička kriza. Posle ostavke socijaldemokratskih ministara situacija je, u stvari, bila ova: od 281 člana Narodne Skupštine 199 su pripadali čehoslovačkim strankama, a 82 nemačkim i mađarskim strankama, koji su se povukli u nepomirljivu opoziciju. Grupe većine brojale su 144 poslanika, od kojih 74 socijal-demokrata. Ostale čehoslovačke stranke (pučka, narodna-demokratska i socijal-naprednjačka), koje su brojale svega 55 narodnih poslanika, bile su nedovoljno brojne, da bi mogle da popune prazninu, koja je u većini nastala odlaskom socijaldemokrata, ne uzimajući u obzir da bi jedna vlada, sastavljena bez ovih poslednjih, bila protivna liniji dotadanje čehoslovačke politike i željama Predsednika Masaryka.

20. Prva Černýeva vlada, jer kada ove redove ispisujemo g. Černý je ponova na upravi zemlje sa svojom činovničkom-stručnjackom-vladom, koja je sklopljena 17. III. 1926. u veče i o kojoj je ukaz Predsednika republike obnarodovan 18. III. 1926.— primedba prevod.

21.) Ovo zvanje zadržalo se iz doba austrijske uprave, jer uredba o podelama na županije nije stupila na snagu. Primed. prevod.

Pod ovakvim uslovima bila je jedina mogućnost da se obrazuje poslovna vlada, koja će se oslanjati na sve čehoslovačke grupe, računajući i najveću grupu socijal-demokratske stranke. Ova je, pak, bila energično odlučila da provali komunistički čir, prinudjavajući ekstremne elemente da napuste stranku i da stvore nezavisnu grupu. Ova nesloga u stranci prouzrokovala je i rascep njene parlamentarne grupe, čija su 26 člana obrazovala novu frakciju. Zbog ovoga brojno stanje opozicije od 82 skočilo je na 108 narodnih poslanika, dok je blok stranaka stare većine sveden na 118, a skup čehoslovačkih efektivna na 173. Ova nova podela snaga pokazivala je, da se ni jedna vlada u buduće ne može oslanjati na sporazum dve ili tri čehoslovačke stranke i da je potrebna saradnja svih čehoslovačkih grupa.

Černýeva vlada, koja se u stvari oslanjala na ovu proširenu većinu, pripremala je teren za jednu jaku parlamentarnu vladu, koja ju je, stojeći na istoj bazi, zamenila na kraju od godine dana. U ostalom, Predsjednik je Republike tu dužnost izrično odredio Černýevom Ministarstvu. Jedan nov organ, Savet petorice (Pětka), sastavljen od šefova pet čehoslovačkih stranaka iz koalicije (socijal-demokrate, čehoslovačke socijaliste, narodne demokrate, zemljoradnici i narodnjaci), bio je obrazovan, da bi se osigurao kontakt i organizovala saradnja između vlade i većine. Petki je stavljeno u dužnost, da dovede u sklad razne interese ovih stranaka i da ih potčini opštem interesu. Ovaj rad dao je dobre rezultate i znatno je olakšao položaj vladi, koja je primljena bez oduševljenja od strane javnog mnjenja, i omogućio joj da bar posvršava najvažnije poslove, koje je imala da ostvari.

Bitni zadatak Černýeve vlade bio je, da pojača ugled javnog poretka i da na taj način olakša političku i ekonomsku konsolidaciju zemlje. U ovom pogledu glavna smetnja, sa kojom se sudarila, bila je komunistička stranka, koja, pod etiketom levice socijal-demokratske stranke, beše tada u punom poletu. Otpočela je žestoku agitaciju kod radničkih masa i upinjala se da stvori nespokoјstvo i nered u zemlji. Vlada je poduzela energične mere radi osiguranja javnog poretka i spokojstva. Kad su u decembru 1920. g. komuniste oglasile opšti štrajk, koji je trebao da označi početak ozbiljnijih nereda, a uzimajući za izgovor što je Narodni Dom, koga su oni bili zauzeli, vraćen njegovim legitimnim sopstve-

nicima, socijal-demokratima, vlada nije oklevala da uguši pokret sa svom strogošću, koje su joj nalagale okolnosti. Ova politika imala je dobre rezultate. Čehoslovačka komunistička stranka, koja je oko Božića zderala masku i otvoreno se stavila na teren III. Internacionalne, razumela je lekciju i od tada se odrekla pokušaja za stvaranje nereda. Od ovog trenutka komunistički pokret u Čehoslovačkoj slabi, i ako bi ovo odstupanje većim delom trebalo pripisati opštim, međunarodnim uticajima, ne mogu se za to poreći i zasluge energične Černýeve vlade.

Budžet za 1921. primljen je bez teškoća u oktobru mesecu. Bilo je teže urediti pitanje fiskalne reforme, čije je ostvarenje bilo bitni uslov za budžetsku ravnotežu. S druge strane i problem skupoće bio je isto tako složen: s jedne strane radilo se na utvrđenju do koji se granica može kretati državna kontrola nad trgovinom cerealijama i s druge strane, u kojoj je meri država morala da primi na sebe razliku, koja je postojala između kupovne i prodajne cene brašna. U ova dva pitanja sučeljavali su se interesi radničke klase s jedne i trgovaca, industrijalaca i zemljoradnika s druge strane.

U januaru održane su konferencije radi regulisanja pitanja aprovizacije i razišle se bez rešenja, što je prouzrokovalo ostavku ministra za Ishranu g. Průše. Njegov naslednik g. Brdlík, koji je već imao resor Ministarstva Poljoprivrede, bio je u početku iste sreće. Tek polovinom meseca juna, posle dugih i detaljnih pregovora u samoj Petki, problem ishrane došao je, najzad, do jednog kompromisnog rešenja. Država je zadržala za sebe pravo da prema svom nahodjenju raspolaže sa 40.000 vagona žita, a ostatak je ostavljen slobodnoj trgovini. Broj lica, koja su se koristila sniženim cenama na hranu, bio je osetno umanjen i sveden na oko 5 milijona.

Pregovori oko fiskalne reforme bili su još teži. Vlada je predlagala da poveća porezu na obrt, da ustanovi porezu na nasledstva i na hidraulične sile, kao i da poveća delimično porez na prihod i porez na dobit. Ostvaranje ove reforme bilo je u toliko hitnije, što su budžetski rashodi bili povećani sa 1200 miliona kruna usled povišenja plata državnim činovnicima. Predstavnici industrije i trgovine, kao i narodna demokratska stranka, učinili su mnoge primedbe na razne projektovane mere, a specijalno oduprli su se svom snagom protiv povišenja poreze na obrt. Svi pokušaji, da se slomije ova opo-

zicija, ostali su uzaludni. G. Engliš, ministar finansija, tvorac projekta fiskalne reforme, umoran neprestanim odlaganjem izvršenja ove reforme, podneo je svoju ostavku 4. marta. Zamenio ga je g. Hanačík, čiji su napori ostali isto tako bez uspeha.

U toku ove parlamentarne sesije, koja se produžila, izuzimajući nekoliko prekida, od kraja avgusta, nekoliko zakonskih projekata izglasani su od oba doma: potvrđenje stranih društava za osiguranja, trgovački i carinski ugovor sa Jugoslavijom, povećanje pomoći prilikom nezaposlenosti, konvencija sa Nemačkom u pogledu državljanstva i zavičajnosti, itd. Pošto je nemačka opozicija sve više i više uzimala nasilan karakter, to su se na nju imale primeniti najoštrije odredbe pravilnika o Narodnoj Skupštini. U znak protesta Nemci su napustili parlamentarnu zgradu izjavivši, da će se u buduće uzdržati od svake saradnje u poslovima zakonodavnih tijela. U međuvremenu i posle mnogih promena najzad je Petka usvojila fiskalnu reformu. Ona bi brzo svršena u Skupštini tokom poslednjih dana zasedanja i u isto vreme kad i zakon o ekspropiaciji imanja, koja pripadaju porodici Habsburg, kao i zakon, koji se odnosi na organizaciju saveta u industrijskim preduzećima, što je donelo satisfakciju socijalističkim zahtevima.

Što se tiče pitanja socijalnih osiguranja, Parlamentat nije imao vremena da ga diskutuje, i ako mu je vlada sredinom juna podnela zakonski projekt u tom smislu. Isto tako pitanja o nacionalizaciji rudnika i o odvajanju crkve od države ostala su nerešena.

Uopšte se može reći, da je Černýeva vlada, primljena u početku kao jedno nužno zlo, zatim izgubila svoj *raison d'être* i naklonost javnog mnjenja u koliko se boljševička opasnost ublažila i u koliko se ukazivala potreba tešnje saradnje između Parlamenta i vlade. Osim toga, ako se sporost sa kojom su bila rešena u ovom vremenu izvesna bitna pitanja po zemlju, može pripisati heterogenom karakteru većine i raznovrsnosti interesa koje je ona imala, bilo je ipak očevidno, da bi sve te razlike u interesima mogla da dovede u sklad pod najboljim uslovima samo parlamentarna vlada. Najzad, optuživali su Černijevo ministarstvo, da je pojačalo uticaj birokratije u državnim poslovima, a naročito su mnogi pripisivali u greh ovoj vanparlamentarnoj vladi držanje opozicije, koja je zaista u nemačkim socijalistima imala jednog specijalno opasnog protivnika.

Benešova vlada

Ovako stanje stvari uskorilo je kraj Černijevoj vladi. U ostalom, ona je bez ikakvih nezgoda mogla da ustupi svoje mesto novoj parlamentarnoj vladi od kad se čehoslovačka socijal-demokratska stranka, u mesecu septembru 1921, izjasnila gotovom da ponovo primi na sebe odgovornost vlade, pošto je tokom jedne godine raščistila svoje unutrašnje odnose i izvršila unutarnju konsolidaciju.

Černijeva vlada je odstupila, a ukaz o novom ministarstvu obnarodovan je 27. septembra. Vladina se većina sastojala od pet velikih čehoslovačkih stranaka i imala je u Narodnoj Skupštini 166 glasova. Sem toga, vlada je sebi za važne prilike osigurala i 14 glasova malih čehoslovačkih frakcija, koje nisu bile zastupljene u koaliciji (Zanatlijska stranka srednjih klasa, socijalističko-naprednjačka stranka i sindikalna stranka). Na taj način ona je mogla da računa na većinu od 180 glasova protiv 105 iz opozicije. Ovu su pak sačinjavale etničke manjine (78) i komuniste (27).

Nova vlada, čije je predsedništvo bilo povereno g. Benešu, imala je 3 socijal-demokrate (gg. Habrman, Srba i Dérrer), 3 zemljoradnika (gg. Staněk, Udržal i Šrobár), 2 narodnjaka (gg. Šrámek i Dolanský), 2 čehoslovačka socijalista (gg. Tučný i Vrbenský) i 1 narodni demokrata (g. Ladislav Novák). Predsedništvo Vlade spojeno je sa Ministarstvom Inostranih Dela. Tako isto unutrašnja dela, finansije i ministarstvo za Slovačku poverena su licima van stranaka, a koja — sva, izuzimajući g. Augustina Nováka u Ministarstvu Finansija — su imala iste portfelje u bivšoj vladi. Od članova Pětke, jedini je g. Šrámek ušao u novu vladu.

Naimenovanje g. Beneša za predsednika Ministarskog Saveta bilo je iznenadjenje za javno mnjenje, pošto se računalo da će taj položaj biti poveren g. Švehli, šefu zemljoradničke stranke. Pa ipak je ovo naimenovanje primljeno simpatično i verovalo se, da će novi Predsednik Ministarskog Saveta voditi unutrašnju politiku zemlje obazrivo, energično i sa uspehom, čime je, dotle, bila okarakterisana njegova spoljna politika. Ni same stranke iz opozicije nisu ništa zamerile ovom izboru, dok su se komuniste držale rezervisano, a izvesni su nemački praški listovi čak sa nekom nadom pozdravili dolazak Benešove vlade. Na posletku i držanje nemačkih parlamen-

taraca postalo je neizdržljivo i oni su videli zgodnu priliku u povraćanju parlamentarnog sistema da ponova zauzmu svoje mesto u Parlamentu.

Nova vlada se predstavila Parlamentu 18. oktobra. Vladina deklaracija povoljno je primljena od grupa većine, a isto tako učinila je i dobar utisak na opoziciju. Vlada je proklamovala potrebu, da se čvrsto odupre uznemirivanju, nesigurnosti i buntovnim težnjama, a da će se boriti energično i blago. Ona je sebi stavila u zadatak da nastavi spoljnu i unutrašnju konsolidaciju zemlje, da učini važne uštede i da uprosti državnu administraciju. Izjasnila se protiv svakog povećanja fiskalnih tereta na zemlju i protiv svake inflacije; manifestovala je volju da obezbedi poštovanje zakona i demokratskih osnova, a da će svi problemi: etnički, društveni i verski biti rešeni na ovoj bazi. Najzad je izjavila, da će da nastavi zakonodavni rad prošlih vlada: socijalizaciju rudnika, socijalna osiguranja, agrarnu reformu, uređjivanje odnosa između crkve i države »pravičnim sporazumom«, a u pitanjima spoljne politike nastaviti pravac iz prošlosti.

U toku debate, koja je nastala posle pročitane vladine deklaracije, naročito je zapažen govor sveštenika Hlinke, šefa slovačkih narodnjaka, koji je izjavio poverenje vladi i manifestovao je želju Slovaka da rade na razvoju republike. Sa svoje strane Nemci su zadržali svoj stav opozicije, ali je karakteristično, da je govornik, koga su označili da uzme reč u njihovo ime, bio čovek poznat sa svoje umerenosti, g. Křepek, šef zemljoradničke stranke. Ovaj je čak u svom govoru napravio aluziju o budućem učešću Nemaca u vladi.

Vlada nije uzalud obećala da će bez prekida i energično izvršavati svoj program. Odmah se dala na posao. Vlast je primila 26. septembra i zadržala ju je do 7. oktobra 1922. godine, dakle tačno godinu dana. U toku ove periode obavila je jedan vrlo važan zakonodavni posao i učinila mnogo za konsolidaciju zemlje, i ako joj baš spoljne prilike nisu išle mnogo na ruku. Zaista, tek što je Benešova vlada došla na vlast, desio se drugi pokušaj legitimističkog državnog udara u Madjarskoj i naterao Čehoslovačku da mobiliše. Po okončanju ovog događaja, nastali su važni pregovori sa Poljskom i Austrijom (Lanski Ugovor), a zatim, u proleće 1922., pregovori o sazivu Djenovske Konferencije, pa onda sama konferencija, koja je iziskivala prisustvo šefa vlade od 9. aprila do

polovine maja. Posle toga nastala je Haška Konferencija, a po tom su otpočeli pregovori radi učvršćenja sporazuma o Maloj Antanti. Nove su se teškoće pojavile posle finansijske, austrijske katastrofe. U svima ovim prilikama miroljubiva politika ministra inostranih dela dala je izvrsne rezultate i povećala Čehoslovačkoj kredit u inostranstvu. Ali su ovi događaji i bili uzrok, da su parlamentarni poslovi mnogo puta prekidani i da se Predsednik Ministarskog Saveta nije mogao u željenoj meri da posveti i unutrašnjim poslovima.

S druge strane aktivnost vladina je bila sputana teškoćama ekonomske prirode i životnom skupoćom, koja je postala koliko zbog opštih prilika, toliko i zbog naglog skoka čehoslovačke krune. Vlada je imala da otkloni velike, radničke konflikte, kao opšti rudarski štrajk (februar 1922.), i metalurški štrajk, koji je trajao ceo mesec maj. Najzad, pobrojavajući ovde teškoće, na koje je nailazila Benešova vlada, ne treba propustiti ove iz odnosa vlade i Petke. Petka, u svojstvu parlamentarne delegacije, imala je izvesnog opravdanja za vreme vanparlamentarne vlade, ali u normalnom vremenu nije bilo moguće opredeliti njene atribucije drugačije do empirički.

Ovim teškoćama, tesno vezanim za situaciju, nadovezale su se i druge, političke. Većina, koja je podržavala vladu, oslabila je sa 12 glasova, pošto su slovački narodnjaci prešli u opoziciju. Slovački narodnjaci su se na ovo odlučili, pošto je vlada bila odbila da otvori tri nove katoličke gimnazije u Slovačkoj. Slovački su se narodnjaci pozivali na obećanje, koje im je dao Ministar Prosvete iz prošle vlade, ali vlada nije mogla da pristane na njihovo traženje, a da ne skrene sa puta, koga je sebi bila postavila u pitanju nastave. Odlaskom slovačkih narodnjaka većina je svedena na 166 glasova protiv opozicije od 119.

Isto tako nade, koje je nemačko držanje u početku pokazalo, postale su varljive. Posle jednog incidenta, koga je provocirao nemački, nacionalistički poslanik Baeran, izgledalo je, da se umereni elementi neće solidarisati sa nacionalističkim i iridentističkim elementima, ali posle vrlo kratkog vremena Nemci su ponovo obrazovali blok protiv vlade. Što se tiče pitanja etničkih manjina, vlada Benešova je u tome imala samo indirektan rezultat t. j. izazvala je rascep ne-

mačke, parlamentarne unije, koja je u sebi imala grupirane heterogene frakcije.

U naknadu za sve to, vlada je imala bogatu zakonodavnu žetvu. U toku jeseni 1921. po izglasanju budžeta — primljen posle diskusije od 11 dana — vlada je uspela da se prime sledeći glavni zakoni: produženje zakona o osiguranjima na slučaj bolesti, zakon o pomoći nezaposlenima, kao i zakon o zaštiti kirajdžija, zakon o podsticanju aktivnosti za gradnju, zakon o ukidanju Ofisa za spoljnu trgovinu, zakon o reviziji vanrednih dodataka državnim činovnicima, itd. U toku januara, a zatim juna, vlada je uspela da se usvoji nova serija važnih zakona (o kooperativama, o zabrani prodaje alkoholnih pića mladićima²²⁾, o emigraciji, o suzbijanju veneričkih bolesti, o učiteljskom statusu, itd.).

Medju glavnim ekonomskim merama Benešove vlade treba pomenuti engleski zajam od januara 1922., otkup kompanije Rakovník-Louny, izmena čl. 19. carinske tarife, zakon o predratnim državnim dugovima, promena taksa na šećer, zakon o emisiji sitnog novca, a da se i ne govori o izglasanju budžeta. U domenu nastave pomenimo školski zakon, kojim se zavodi po školama nastava građanske naobrazbe, i izvestan broj drugih reformama.

Najzad, broj zaključenih sporazuma sa inostranstvom u ovoj periodi naročito je važan. Pomenimo konvenciju austro-čehoslovačku o razgraničenju obe zemlje, trgovinski ugovor o plovidbi italo-čehoslovački, sporazum o čehoslovačkom prometu preko tršćanskog pristaništa, ekonomski pregovori sa Nemačkom, trgovinski ugovor sa Austrijom, konvencija nemačko-čehoslovačka o sudskoj pomoći itd.

Poredeći obavljeni posao od strane Benešove vlade na polju unutrašnje politike prema programu, koji je ona iznela pred Parlamenat 18. oktobra, videće se, da ovaj program u stvari nije doslovno izvršen, ali da se pri svem tom vlada nije udaljila od obeležene linije. Postignuti su se rezultati jasno pokazali uvećanjem političkog prestiža Čehoslovačke i u ojačanju njenog trgovinskog i finansijskog položaja. Tako je kurs čehoslovačke krune, koji je početkom godine bio 10 švajcarskih santima, došao koncem godine do 17 švajcarskih santima

22.) Ovaj projekat zakona podneo je H. Hollitscher, nemački, socijalistički poslanik.

tu se stabilizovao. Mir sa kojim je izvršena mobilizacija u oktobru 1921. pokazuje tako isto političku konsolidaciju zemlje.

Benešova je vlada, u glavnom pokazala, da je stvaranje koncentracione vlade, u kojoj su predstavljene razne čehoslovačke stranke, moguće i protiv raznolikosti u interesima i da takva vlada može da ima pozitivnih rezultata.

Stečeno iskustvo sa Benešovom vladom i posle njene ostavke 5. oktobra 1922. god. zadržalo se i proširilo u novoj vladi, kada su u vladu pozvani i članovi Petke. Nova vlada, obrazovana je 7. oktobra, pošto su bile uklonjene izvesne lične nezgode, Predsednik Republike poverio je sastav vlade g. Antonínu Švehli, šefu zemljoradničke stranke, koji je u isti mah bio i jedan od najuticajnijih članova Petke.

Švehlina vlada

G. Beneš je u novoj vladi zadržao portfelj ministra inostranih dela. Ministarstvo unutrašnjih dela povereno je zemljoradniku, g-nu Malýpetru. Još druga tri zemljoradnika nalezila su se u vladi: g. Hodža u Privredi; g. Udržal u narodnoj odbrani i g. Kallay kao ministar za Slovačku. Od socijaldemokratskih predstavnika g. Bechyně primio je portfelj Prosvete; g. Srba, gradjevine; g. Habrman, socijalnu politiku i g. Markovič izjednačenje zakonodavstva. Čehoslovačke socijaliste zastupali su gg. Stříbrný u železnicama, Tučný u pošti i telegrafu i Franke u ishrani. Gg. Dolanský u Ministarstvu Pravde, i Šrámek u narodnom zdravlju, predstavljali su narodnjake, dok su gg. Rašín (finansije) i Lad. Novák (trgovina) predstavljali narodnu demokratsku stranku.

Nova se vlada predstavila Parlamentu 14. oktobra. Pre otvaranja Parlamenta koalicija je bila odlučila da se i dalje ostane pri ustanovi Petke, čija se važnost opazila prilikom organizovanja parlamentarnog rada, ali sa tom izmenom, što će to sada biti komitet sastavljen od 25 članova. U ovom komitetu svaka stranka mora biti zastupljena sa po jednim od svojih ministara, sa dvojicom delegata iz svog poslaničkog kluba, sa po jednim senatorom i jednim delegatom iz svog izvršnog odbora.

Prvi komitet dvadesetpetorice ovako je bio konstituisan: socijaldemokratska stranka: gg. Johanis, Meissner, Soukup,

Bechyně i Nosek; stranka čehoslovačkih socijalista: gg. Laube, Slavíček, Pánek, Stříbrný i Šolc; zemljoradnička stranka: gg. Staněk, Šrobár, Donát, Mašata i Švehla; Narodna stranka²³⁾: gg. Nosek, Hruban, Zavoral, Ševčík i Šrámek; narodna demokratska stranka: gg. Lukavský, Engliš, Franta, Dlabola i Rašín.

Program nove vlade podnet je 24. oktobra u tri ekspozee: prvi od strane g. Švehle, predsednika ministarskog saveta; drugi od strane g. Beneša, ministra inostranih dela i treći od strane g. Rašina, ministra finansija.

Nova vlada je htela da ostane verna programu prošle vlade od koga je, pored principa, zadržala i nekoliko konkretnih tačaka. Izjavila je, da će produžiti da radi na unutrašnjoj konsolidaciji i demokratskom zakonodavstvu. Obnarodovala je za idući 1. januar podelu Slovačke na okruge (župe); nagoveštavala je trajnu finansijsku politiku u pitanju stabilizacije kursa čehoslovačke krune, osiguranje dobre uprave i odlučnost da ostvari budžetsku ravnotežu smanjenjem državnih izdataka. Objavila da takse na ugalj ne će važiti; smanjenje poreze iz zakona na uvećana imanja; reformu novčanog sistema; početak radova da bi se sprečila kriza stanova; dovršavanje reforme o nepokretnim dobrima; privodjenje u delo socijalna osiguranja i nebrojeno mera iz ekonomske oblasti. G. Beneš, ministar inostranih dela, izvestio je o ulozi čehoslovačke delegacije u Djenovi još od rešenja austrijskog problema, a g. Rašín, ministar finansija, o pitanju budžeta.

Parlamentarni položaj nije se bitno razlikovao od onog pod prošlom vladom. Opoziciju su sačinjavale etničke manjine, sa Nemcima na čelu, komuniste i slovački narodnjaci²⁴⁾. Istina, u toku jedne od prvih sednica u jesen 1922. poslanici nemačke, socijaldemokratske stranke bili su podneli predlog o stvaranju jedne komisije od 24 člana, kojoj bi bilo stavljeno u dužnost da reši pitanja etničke prirode. Kako se ničim nije mogla prozreti njihova namera, da se odriču svoje prošle politike i kako je ovo, izgleda, bila samo jedna manifestacija, to je i ovaj predlog ostao bez ikakvih daljih posledica.

Kao za prošlu tako i za novu vladu rad i taktika proizlazili su iz porekla i sastava koalicije, koja je činila vladinu većinu. Imala je da se uhvati u koštac sa hitnim potrebama: re-

23.) Katolička pučka stranka — primedba prevod.

24.) Hlinkina, slovačka, pučka stranka — primedba prevod.

šiti sva pitanja, koja zasežu u interese države i naroda, saglasno sa svima pet partijama većine, t. j. privoleti na poravnanje i one stranke, čiji su interesi vrlo često bili protivrečni. Zadatak nije bio lak i trebala je savršena veština, pa da se u opštem zemaljskom interesu izbegnu sukobi. Svi članovi vlade, a naročito šef iste, imali su u tome velikih uspeha.

U toku jesenje sesije, 29. novembra 1922. god., vladi je vrlo brzo primljen budžet. Zatim se ona bacila, između drugih pitanja, i na problem činovničkih plata. U tom cilju podnela je zakonski projekt, koji je predviđao povišenja na bazi plata državnih činovnika, polazeći sa stanovišta, da će stabilizacija krune dovesti do opšteg pojeftinijavanja u cenama, ali kojim se u isti mah smanjuju i razni dodaci. Zakon je izglasan 15. decembra. On je docnije teško pritiskivao Švehlinu vladu i morala ga je u nekoliko mahova menjati. Idućeg 27. februara vlada je zaista podnela jedan veliki spisak preduzetih mera, ili koje je trebalo preduzeti, od strane ministarstava: socijalne politike, gradjevina i šhrane, da bi se mogli postići rezultati predviđeni zakonom, kojim se regulišu činovničke plate; ali ekonomska situacija, a naročito održavanje cena, pomrsili su sve ove račune.

Prvi meseci 1923. obeleženi su odjekom atentata, izvršenog na g. Rašina, ministra finansija, od strane jednog mladog čoveka, kome su anarhističke i komunističke ideje bile zavrtele mozak. Ovaj atentat, posle koga je 18. februara nakon duljih patnji podlegao ministar, učinio je da se jarak, koji je odvajao komuniste od vlade, proširi još više. Posledica toga bilo je podnošenje jednog zakonskog projekta, kojim su imale da se zaštite republikanske institucije (13. februar) i koji je, posle debata od nekoliko nedelja, izglasan 6. marta. Jedan deo javnog mnjenja, a naročito levica čehoslovačke socijalističke stranke, smatrao je, da izvesni delovi ovog zakona imaju širok domašaj i da su opasni. Medjutim većina koalicije nije delila ovo mišljenje. Četvorica od čehoslovačkih socijalističkih poslanika, koji su glasali protiv ovog projekta, došli su u konflikt sa svojom strankom; iskuljučeni su iz stranke i lišeni su svojih mandata.

Verna svome obećanju, vlada je podnela Parlamentu, u toku proletnje sesije, 26. juna, zakonski projekat, kojim se regulišu socijalna osiguranja. Parlamentarne komisije su odmah uzele u rad ovaj projekat.

Jesenja parlamentarna sesija u 1923. g. bila je poglavito posvećena diskusiji budžetskog projekta, koga je podneo g. Bečka, naslednik Rašinov u ministarstvu finansija. Ovim se projektom predviđao budžet za tri milijarde manji od onoga iz prošle godine ina taj način pokazivalo postignute rezultate ekonomskog režima u državnim finansijama. Vlada je održala svoje obećanje ukidajući taksu na ugalj i snižavajući takse na imanja, čija je vrednost bila ispod 50.000 kruna.

Posle jedne žestoke komunističke kampanje, uperene protiv vladine koalicije, zbog uprave u Sindikatu za destilaciju alkohola, stranke većine podnele su u toku proletnje sesije 1924. g. interpelaciju kojom su želeli, da se prestupi za klevetu putem štampe povuče iz nadležnosti kasacionih sudova i upute na sudjenje prvostepenim sudovima. Debate povodom ovog predloga izazvale su nemile scene između poslanika većine i komunističkih poslanika. One su okončale podnošenjem i usvajanjem zakonskog projekta, kojim se poboljšava zakon o štampi. Mnogobrojni drugi zakoni bili su u samoj ovoj periodu izglasani, naročito amandman na zakon o zaštiti kirajdzija, amandman koji u nekoliko ublažava ovu zaštitu, zakon o smanjivanju vojnih efektivna za vreme mira, zakon o regulisanju pomoći nezaposlenima; zakon o sprečavanju lihve; zakon o ukidanju fideicomis-a²⁹⁾, zakon o osnivanju Narodne Banke, itd. Zakonodavni izbori i u Podkarpatskoj Rusiji, 16. marta, dali su Narodnoj Skupštini 9 novih poslanika i Senatu 5 senatora.

U 1924. g. centar, oko koga se kretala parlamentarna diskusija, bile su uvozne carine na žita. Zemljoradnička stranka je tražila, da se uvedu ove carine starajući se da to pitanje veže sa pitanjem socijalnih osiguranja, i, da bi uspešnije postigla svoj cilj, sprečavala je ratifikaciju trgovinskih ugovora. Razlike u mišljenju u vezi sa pitanjem uvoznih carina na poljoprivredne proizvode, koje su postajale između zemljoradničke stranke i socijaldemokratsek grupe, pojavile su u štampi obeju stranaka u izjavama njihovih raznih udruženja, a isto tako i u Parlamentu. Ma koliko da je ovaj uspeh bio težak, koalicija je i posle njega ostala nederuta. Zakon o socijalnim osiguranjima bio je, ipak, izglasan 16. septembra od oba doma posle nekoliko dana diskusije. Pitanje, pak, o uvoznim cari-

29.) Privremeno zaveštanje — primedba prevod.

nama na poljoprivredne proizvode odloženo je, u nadi da će se naći kakav način da se i ono reši. Projekat budžeta 1925. god. podnet je 30. oktobra i po njemu se diskutovalo bez obzira na abstinenciju nemačkih poslanika, koji su ponova zauzeli svoj stav nepomirljivosti.

Nov budžet je ponova bio u smanjenju, a njime se postigla i ravnoteža u prihodima i rashodima.

Pitanje uvoznih carina na poljoprivredne proizvode, koje je ostalo nerešeno, moralo se ponova pojaviti. U aprilu mesecu ono je izazvalo pravu krizu većine.²⁶⁾ Socialdemokratski poslanici odbili su da ovom pitanju dadu prvenstvo, a tražili su da se stavi na diskusiju projekat zakona o ustanovljenju socijalnih osiguranja za lica koja rade za svoj račun, projekat od koga je zavisila primena ranije izglasanog zakona o radnički mosiguranjima. Deklaracijom od 24. aprila stavili su do znanja, da se oni ne će protiviti da se sistem zaštite primeni na poljoprivredne proizvode za slučaj da cene ovih produkata ne odgovaraju troškovima proizvodnje. To je bila baza na koju se moglo osloniti docnije rešavanje ovog pitanja. Izvršni odbor socijal-demokratske stranke usvojio je, uostalom, ovaj princip jednom odlukom od 13. juna. U ovoj odluci uzeta je u obzir, prvi puta, mogućnost da se ide na nove izbore. Stran-kin glavni odbor, odlukom, je zaista i tražio, da se narod pozove i svojim glasačkim biletom na zakonodavnim izborima izjasni kako o sporu, prouzrokovanom uvoznim carinama, tako i o pitanju učešća radničke klase u vladi, kao i o problemima koji treba da budu baza vladine politike. Zakonski projekat o ustanova socijalnih osiguranja u korist lica koja rade za svoj račun podnet je 22. maja i usvojen od oba doma.

Pošto je carinsko pitanje bilo rešeno, izgledalo je da se horizontat rasvetlio i da će oba doma moći da izvrše svoj program. Pa ipak je nova kriza morala izbiti. Nju je izazvao odlazak papskog nuncija, Mgra Marmaggi, na dan praznika Husovog, i zbog protesta koga je uputio vladi radi njenog učešća na svečanostima u čast Jana Husa.²⁷⁾

26.) Naši će se čitaoci nesumnjivo setiti, da je i u našoj štampi bilo o tome reči, upravo objektivno raspravljanje razvoja i završetka krize. — Primenba prevod.

27.) Sva svetska štampa, kao i naša, mnogo je i pisala i raspravljala o ovom događju i njegovim posledicama. — Primenba prevod.

Uzevši u obzir ovaj događaj, čehoslovačka socijalistička stranka iznela je na rešenje pitanje odvajanja crkve od države, ali je u tome našla opoziciju ostalih, koaliranih, grupa. Jedan od njenih članova, g. Stříbrný, podneo je ostavku. I ako ostali članovi stranke nisu sledovali prime, u g. Stříbrný-a, njom se još više komplikovala situacija, mogućnost o novim izborima izgledala je verovatnija nego ikad.

Narodna Skupština je otvorena 18. septembra da bi pretresala budžetski projekat, koji je prvi put predviđjao višak u prihodima. Po izglasanom budžetu (Nemci su se ponova abstinirali) Narodna Skupština je mogla da izvrši omanje promene u izbornom zakonu²⁸⁾ (deoba praške izborne oblasti na dve). Silom je morala da odgodi sva druga pitanja, koja su bila na njenom programu. Raspuštanje oba doma izvršeno je 16. oktobra, a izbori i za Narodnu Skupštinu i za Senat utvrđeni su za 15. novembra.

Od svih vlada, koje su se izredjale u Čehoslovačkoj, Švehlina vlada je bila najduža: bila je na vlasti pune tri godine. Mnogobrojni zakoni izglasani, postignuti uspesi u ekonomskoj i političkoj konsolidaciji zemlje, razvijanje industrije i zemljoradnje, novčano oporavljanje, budžetska ravnoteža i i ostvarenje socijalnog dela kao što su radnička osiguranja, govore dosta — kakav je posao vlada obavila. Ali je njena najveća zasluga ta, što je stvorila tradiciju za politiku stranačke koncentracije.

Dokle god prilike ne budu dozvolile da se u Čehoslovačkoj utvrdi režim velikih i jakih stranaka, a uzev u obzir etnički i socijalni sklop zemlje, kao i malo mogućnosti jednog takvog režima, najbolji je oblik vlade, u istini, vlada koncentracije. Takav se režim osniva na pogodbama i sporazumima u kojima svaka grupa u opštem interesu žrtvuje izvesne, svoje, lične interese.

Za vreme sedam godina svoga postojanja Čehoslovačka nije mogla da reši sve probleme iz oblasti unutrašnje politike, koji se nameću jednoj novoj državi, naročito pod izuzetnim okolnostima stvorenim posleratnom, ekonomskom i političkom, situacijom. Mnogi problemi administrativne i finansijske prirode je još očekuju. Kad tad moraće rešiti pitanje učešća

28.) Detaljnije o izmenama u izbornom zakonu u našoj štampi: »Čehoslovačka, koja je istodobno ugledala svet. — primenba prevod.

nemačke manjine u upravi, kao i pitanje potpune autonomije Podkarpatske Rusije i druga, razna, pitanja iz političke i ekonomske oblasti.

Izvršeno delo u toku minulih sedam godina učvrstilo je rezultate revolucije i dalo im pravi smisao. Danas je Čehoslovačka u evropskom koncertu; ona predstavlja vrednost na ekonomskom, političkom i intelektualnom polju. Njena moneta je stabilizirana; njen trgovinski balans je u aktivu; njen budžet je unavnotežen. Demokratski duh nacije dao joj je čvrste redove. Pomaganjem industrijskog poleta i izvođenjem velikih, ekonomskih reformi razvila se snaga ove nacije. Agrarna reforma osigurala je budućnost seljačkoj klasi, dok su društvena osiguranja poboljšala sudbinu radničkom svetu i srednjim klasama.

Na budućim je vladama da nastave i razgranaju delo postignuto za ovih prvih sedam godina.

Sadržaj

	Strana
Predgovor	3.
I. Narodna Revolucionarna Skupština	6.
Kramaržova vlada	7.
Prva Turasova vlada	13.
II. Posle zakonodavnih izbora	18.
Druga Turasova vlada	21.
Černijeva vlada (prva)	24.
Benešova vlada	28.
Švehlina vlada (prva)	32.